

125591

Nauk
murve in svilne gosence rediti
in
svilo pridelovati.

Za kmete

spisal

Dr. Fr. Ksav. Hlubek,
učenik kmetijstva in opravilelj Štajarske družbe za
svilorejo v Gradcu.

Na svitlo dala
Štajarska kmetijska družba.

S podobami na 4 listih.

152281

mu

ud

Nauk
murve in svilne gosence rediti
 in
svilo pridelovati.

Za kmete

spisal

Dr. Fr. Ksav. Illubek,

učenik kmetijstva in opravilej Štajarske družbe za svilorejo v Gradcu.

Na svitlo dala

Štajarska kmetijska družba.

S podobami na 4 listih.

V Gradcu 1851

natisnil J. A. Kienreich.

0
125591

Bank

inve in zline gorence redit

svilo pndolozati

125591

N 1094/1950

Dragi kmetje!

Vaši sinovi, ki so iz Laške vojske prišli, so vam mende pravili, kako so Lah bogati; povedali so vam pa tudi gotovo, de svojiga bogastva veliko od svilo-ali židoreje dobivajo, s katero se pridno pečajo.

Svilne-alj židne gosence (svilódi) namreč, ktere so našim škodljivim gosencam zlo podobne, žido predejo, iz katere se židane rute, kape, traki in več druge obleke, kakor tudi dosti cerkveniga oblačila dela, ktere se pa še zmiram premalo naredi, zato, ker je zmiram več ljudi na svetu, in ker si skórej vsak zmiram boljši in gorši obleko nositi želi.

Nobeno kmetiško delo se tako lahko in v tako kratkim času ne opravi, kakor židoreja. Svilne gosence rediti in opravljati je delo otrok in starih alj slabih ljudi, ki niso za noben drug opravk več.

Nobeno delo tudi tako malo stroškov ne prizadene, kakor židoreja. Nekaj murvinih drevov je zadosti, de si zamorete v svojih jizbah po 10 do 20 funtov mešičkov (galèt ali kokonov) na nekterih dilah alj lesah izrediti, ki jih scer za sadje sušiti alj za kakšno drugo rabo imate. Nobeno delo vam pa tudi toliko dobička pridobiti ne more, kakor židoreja; 10 do 12 let star otrok namreč in pa kak starček alj kakšna babela zamoreta 20 tavžent židnim červičem alj gosencam skoz 34 dni streči, in o 10 dneh njih vpredenje oskerbeti in mešičke odpuliti in pobrati.

Od 20 tavžent gosenc, ki ti več prostora ne vzamejo, kakor 240 štirjaških šolnov, se dobi v naših krajih 50 funtov mešičkov, ino ker štajarska družba židoreje funt mešičkov po 50 kr. srebra plačuje, si v 44 dneh en otrok in en starček 41 fl. 40 kr. lahko prislužita.

Iz tega, dragi deželani, lahko previdite, de nobena kmetiška reč tako hitro toliko dobička ne prinese kakor židoreja, in prav imajo vaši sinovi, ki so na Laškim bili, ako vam pravijo: de so Lahi veči del od židoreje premožni.

Velik dobiček, ki ga židoreja prinese, sta že rajna dobrotliva cesarica Marija Terezia ino pa njeni slavni sin, cesar Jožef II. dobro spoznala, ino zato tudi kmetam murve saditi ukazala.

Velike murvine drevesa, ki se še dan današnji v mnogih krajih naše dežele najdejo, so od časov veličastne cesarice ino cesarja, ki sta za srečo svojih podložnih toliko skerb imela.

Kmetje so takrat veliko murvinih dreves zasadili; ker pa so jih leta 1809 Francozi veči del posekali, de bi mi žide ne delali ino jim dobička v tem ne kratili, se lahko razume, zakaj se zdaj tako malo starih murvinih dreves v naši lepi deželi najde.

Tudi štajarska kmetijska družba, ktere predstojnik so že od leta 1819 sam princ Joan, je spoznala, kako koristna za Štajarsko deželo bi bila židoreja, ino jo je mnogo priporočala. Ker pa sama ni imela s čem murvine drevesa po širokim nasajati, so nekteri domoljubi družbo naredili, ktera na posebnim dvoru alj kmetii blizo Gradca veliko tavžent murvinih dreves redi ino po deželi razpošilja, žido sama prideluje ino pridelovati uči, in kar se po deželi židnih mešičkov alj kokonov dobi, za drage denarje poskupuje.

Vsako kmetiško delo, tako tudi židoreja, se s skušnjo nar bolji nauči. Ker pa dosti Kmetov ne zmore, svojih sinov na dvor pošilati, kjer se židoreja djansko uči, tedaj je deželna družba židoreje po gospodu Ferd. žlahtnimu Thinnfeldu ministru kmetijstva, rojenomu štajarcu, pre-

svitliga Cesarja prav ponižno prosila: naj bi milostlivo dovolili, vsako leto 500 goldinarjev nekaterim sinam štajarskih kmetov podariti, kateri želijo židoreje se djansko učiti.

Dobrotlivi cesar ravno tako, kakor Njih predniki važnost židoreje spoznavši so naprošenih 500 gold. k rečenimu namenu dovolili, ino štajarska družba židoreje je v stanu, štiftinge sinam revnih štajarskih kmetov deliti, ali zastonj učence najemati, ktere v reji murv in svilnih gosenc djansko uči.

De pa v teh rečeh učenci tudi bukve dobijo, je družba sklenila, lahko umevno podučenje razglasiti, ino jim ga tudi zastonj podeliti.

To podučenje izvira iz skušinj, ki si jih je opravitelj te družbe na Kranjskim ino Štajarskim o 16 letih v ti reči nabral; kdor bo tedaj po vodbah tega nauka se ravnal, bo tudi gotov prid si pridobil.

Ker bo pa celi deželi židoreja le takrat k obilnimu pridu, ako se je bojo vsi kmeti sploh, zraven svojih drugih opravil poprijeli odsred majnika do konca rožnika, tedaj takrat kader je že veči del poljskih opravkov dogotovljen, — zato je tudi ta nauk, gledé na ta čas posebno za kmete napravljen.

Večim posestnikam se pa priporoča, murvinih dreves, kolikor je moč obilno saditi, pri-

delovanja svile ali žide se pa z svojo skerbjo le tako dolgo deržati, dokler se ne bojo kmeti sploh poprijeli, svilne gosence rediti.

Se je to zgodilo, potem jim bojo njih zasa-jene murvine drevesa le takrat nar več dobička donesle, ako bojo murvino perje manjšim kmetam, bajtarjam, gornikam alj oferjam za majhno ceno — po pol krajcar ja alj po 1 kr. funt — pre-pustili.

Posestniki večih zemljiš so po svojim stan-
nu ino svoji vednosti prvi, ki imajo drugim
lep izgled v vsim biti, kar je deželi k večimu
pridu in blagostanju.

Po tem lepim poklicu je dosihdob tudi dosti
večih posestnikov ravnalo, in veliko tavžent
murvinih dreves, ki so po mnogih krajih Šta-
jerskiga razsajene, živo pričajo, koljko si oni
prizadevajo, svoji deželi nov pridobiček naklo-
niti, in nje prid na viši povzdigniti.

Štajarci!

Že je pot k novim pridobičku v naši lepi
domovini našim pridnim deželanam osnovana.

Blizo enkrat stotavžent murv že lepša našo
deželo. Posebna družba ima skerb za rejo teh
koristnih dreves, ona razdeluje jajčka židnih
gosenc, in zapstojn toliko vredno židorejo uči.

Njih veličastvo premilostliv Cesar Franc Jožef I. obdarujejo sinove nepremožnih Štajarskih kmetov; vsako leto z štiftingami, de bi se po njih blagoslovna židoreja po deželi razširila.

Nam vsim, posebno pa školnikom ino duhovnikom po deželi naj bo mar, z druženo močjo to malo néžno drevce rediti, de bo z nebeškim blagoslovom krepko drevo izraslo, ino obilen sad Nemcam kot Slovincam v bratovski zložnosti prineslo!

Vodstvo štajarske družbe židoreje.

V Gradcu 17. maligatravna 1850.

Vincenci Grof Szapary,

Vodja družbe.

Vilhelm Jožef Grof Gleispah,

Vodja - namestnik.

Dr. Fr. Ks. Hlubek,

družbni opravitelj.

Ignaci Disauer,

Tajnik.

Ludvik Rohel,

denarni oskerbnik.

Svilo - ali židoreja.

I.

Od življenja gosenc sploh, zlasti svilnih ali židnih gosenc.

§. 1.

Gosence vsakimu dobro znane, ker z svojo požrešnostjo marsiktero leto lesnim in sadnim drevesam veliko škodo napravijo, so mehke živalice brez kosti, ki imajo navadno spredej 6, zadej pa 4 do 10 nog.

Svilne gosence (svilodi) imajo zpredej 6 roženih, zlo ostrih, zadej pa 3 širokih nog z ternkami, ino rep alj zadnico kakor rak. (Glej na 1. listu podobo 4.)

Njih mnogo narezana koža je zlo kosmata; le pri katerih bolj starih je bolj svitla in manj kosmata.

Glava je z roženo kožo prevlečena; gobček ima dve roženi čelusti, dve ustnici ino žnablji z več tipavnicami (4), in se brez želodca v čreva zdaljša, v katerih se živež kuha.

Za dihati, kar je vsaki živali potrebno, gosence nimajo pljuč, kakor konji, krave, ovce, svinje i. t. d., tudi ne ušesc, kakor ribe, ampak 2 sapnika po vsaki strani črev, iz katerih več

malih stranskih sapuikov izvira, v katere skoz 18 majhnih černkastih luknic, 9 na vsaki strani (poglej na listu I. pod. 4. a) ino skoz černkaste serpu podobne riže ali duške na herbtu (list. I. pod. 4. b.) zrak gré.

Na listu I. podobi 1. se vidi svilna gosenca 1 dan stara, na podobi 4. pa popolnoma dorašena; černkaste pike, a, a, a ino serpaste duške b. b kažejo, kodi gosence k' življenju potrebni zrak serkajo.

§. 2.

Ker so gosence toljko požrešne, tudi med vsimi živalmi nar hitrej rastejo, ino ker se jim koža toljko razširiti ne more, kakor truplo raste, se pod staro kožo nova naredi, ino kader je zgotovljena, se gosence, k' počitku vležejo (zaspijo) ali lêvé ter se eden alj več dni ne ganejo ino staro kožo (kakor hlače) izslečejo.

Temu počitku gosenc, v' katerim navadno glavo kviško deržijo se pravi spanje alj lêvenje. (List. I. pod 2).

§. 3.

Veči del gosence navadno po 2 krat zaspijo alj se levijo, ino scer od 5 do 12 dneh, ino ker po spanji ali levenju še 5 do 12 dni živijo, tak njih življenje navadno 25 do 60 dni terpi.

Židne gosence na Štajarskim pri navadni reji 30 do 39 dni živijo.

§. 4.

Gosence v' naših sadnih vertih zlezejo vkup, kader se čas spanja bliža, ino se z' neko prejo,

kakor pajčino, zapredejo, de jih merzla sapa alj dež v' spanji ne moti alj clo ne pokonča, ker jim mraz ino dež nar bolj hudo de, gorko ino suho vreme pa se jim nar bolj prileže.

Židne gosence se scer v' spanji ne zapredejo, le nekaj malo preje na ležišu naredijo, de staro kožo bolj perterdijo ino de se gorkota ležiša manj spreminja.

Pa vonder kar škodljivim gosencam pod milim nebam ne hasne, tudi koristnim sviloprejkam pridno ni.

§. 5.

Kader so svilne gosence v' spanji, se vidi, de berž ko zaspijo, vso blato iz sebe iztrebijo, nič več ne jedó, glavo kviško molijo, staro kožo z' nekim žlezastim sokam na prostor, kjer so, perterdijo, neganlivo ležijo, ino le takrat glavo sem ter tje mečejo alj majajo, kader jih merzel veter, dež, druge gosence alj kar bođi v' spanji moti.

Glava če dalej bolj toľsta prihaja, stara koža na glavi se zgerbanči; nar pervo se od gobca rožena terda koža kakor černa luska oluši, ino v' ti dobi gosenca truplo naprej porine ino staro kožo, ktera o tem na glavi počí, izsleče.

Na listu I. pod 2 se vidi židna gosenca v' spanji; na pod 3 pa po sleki, ali levenju ino a kaže izslečeno kožo.

§. 6.

Po spanju alj sleki ne začnejo gosence precej jesti, temuč kterokrat še celi den mirne ostanejo, de se jim nova koža posuši ino zraka navadi ino pa de se roženo žrelo bolj vterdi.

Berž po sleki gosence ne marajo za staro terdo, temuž sežejo po mladim berhkim listji, ker ga ložej zgrizejo in prebavijo.

§. 7.

Nar bolj požrešne so gosence, kader se poslednokrat slečejo, za to so tudi takrat drevesam nar bolj škodljive.

Cez 5 do 12 dni pa nič več ne jedo, se čisto oblatijo alj ztrebijo ino se v' neko prejo alj mrežo zapletejo, ino s' tem se življenje gosence ali čer va konča. Židne gosence na Štajarskim po zadni sleki še kakih 8 do 12 dni živijo, ino celo njih življenje obseže tedaj 30 do 39 dni.

§. 8.

Predejo gosence z' gobcam, ino to delo navadno v' 2 do 4 dneh končajo.

Preja židnih gosenc se vidi na podobah 5, 6, 7 in 8 lista I.

V' ti preji se gosenca v' žival spremeni z' rujavo luskinasto kóžo brez nog, kateri se puža, (Puppe) pravi. Tako pužo židnih gosenc kažete podobi 11 in 12 na list. I, kjer se še na podobi 12 pri a duški gosence vidijo.

Puža v' preji 10 do 25 dni negibljiva živi, ino le takrat pokaže de živi, kader se kakor bodi zdraži, postavim, z' gorkoto s' tiskam, s pikam i. t. d.

V' prejo zavite puže židnih gosenc se imenujejo mešički (alj kokoni ali galete), kateri če se zmotajo alj osnujejo, srovo ali kúnad-rasto žido ali svilo dajo.

Čez 10 do 25 dni se puža v' preji spremeni v' metulja, kateri z' nekim rudečorjavim sokom, ki ga izsirje, prejo per enim kraji tako razmoči, de je kos vun smukniti. Na podobi 10 list. I. se vidi luknja v' mešičku, iz kterga metulj pride.

§. 9.

Metulji, ki imajo 4 prašne perute ino na glavi tipavnice, nimajo ust za jesti, zato pa imajo spolovila za pleme, ki jih gosence nimajo. Oni tedej ne žrejo več, temuč nekoljko okolj ferflajo, se plodijo, in one po 200 do 900 jajc zležejo, iz katerih bodo še tisto alj pa prihodnje leto gosence, ne pa metulji. Na podobi 13. in 14. lista I. se vidijo metulji židnih gosenc, ino scer na podobi 13. ona, na podobi 14. pa on.

§. 10.

Iz tega, kar je bilo dosihmal rečeno, se vidi, de življenje žival, ki se gosence alj červi imenujejo, 3 case alj dobe obseže, namreč prvič dobo gosence ali červa (pod 4 list I) drugič dobo puže alj mešičkov (pod. 12 list I) in tretjič dobo metulja (pod. 13 list. I).

§. 11.

Gosence nimajo drugiga opravka, kakor de žrejo ino naglo rastejo zato jim posebno tekne:

1. gorko ino suho vreme;
2. de jih v' spanji nič ne moti sosebno ne veter alj dež.
3. de jim ni potreba mokriga listja žreti, ino de še mlade alj berž po sleki ali levenju mehko perjiče dobivajo; ino
4. de popolnoma čisti zrak serkajo.

Gosencam nar bolj v' kvar so ojistri vetrovi, dolgo dežovje alj mokro ino merzlo vreme ino pa prevelika vročina, posebno kader poletni čas sonce na ravnost na nje sije.

§. 12.

Puže ne žrejo nič; potrebna pa jim je pred vsim enakostna gorkota; de se popolnoma v' metulje spremenijo. Pri njih se že blizo gotovo razsoditi da, kateri metulji bodo možkiga, kateri ženskiga spola. Puže možkiga spola imajo manjši ino terdnejši mešiček alj kokon, kateri je večidel na sredi vrezan alj vgloben. List 1. pod. 7. kaže kokon možkiga, podoba 6. ženskiga spola.

§. 13.

Preja, s' katero je puža ovita, je ena sama tenka nit dostikrat po 1000 šolnov dolga, katero gosenca iz sebe (ker ima v' posebnim mehu židno zalogo) potegne ino v' podobi ležeče osmice (∞) navije alj kokon napravi. Tako ovita in navita nit ohrani to podobo, ker se nekajko prijema, ino se lahko rastegne ino omota, dokler se na nji lip alj žleza ne posuši. Ako je pa nit že suha, se morajo kokoni v' topli vodi razmočiti, de se dajo raztegniti ino zmotati.

Bolj terdni ko so mešički; bolji ino več žide se iz njih dobi.

§. 14.

Tudi pri metuljih se spol lahko razloči; ker so metulji možkiga spola tanjši, manjši ino bolj žive barve kakor pa one.

Podoba 14. kaže metulja možkiga, podoba 13. pa ženskiga spola židne gosence.

Metulji židne gosence več ne žrejo, tudi ne ferflajo okolj, temuč iztrebijo iz sebe blato, neki rudečorujavi sok, potem berž po plemenu grejo, ino one 300 do 500 jajc znesejo, ki so s perviga žveplenove barve, potem pa smiram bolj temna- ste ino poslednjič višnato - sive' postanejo kakor makovo seme.

II.

Od jajčic ino semena židnih gosenc.

§. 15.

Kakôr kmet nar gorši seme razseje ako hoče prav dobro žetev imeti, tako mora židore- jic nar gorši jajčice za rejo obrniti, ako mu je za obilni pridelk žide mar.

Ker pa se seme ne dobi vselej dobro, si mora kmet dostikrat semena iz ptujih krajev posker- beti, p. konopleno Laško, laneno Rusovsko, pše- nično Banaško i. t. d., de si lepši žetev pridobi.

Nar bolj popolnoma jajčica židnih gosenc se dobijo v' Brianci na Lombarškim, od kodi tudi štajarska družba židoreje vsako leto to seme dobiva. Kdor hoče popolnoma dobriga semena imeti, naj se za nj pri vodstvu štajarske družbe židoreje oglasi.

§. 16.

Kdor hoče jajčkov židnih gosenc iz domače reje dobiti, naj si čverstih, srednje velikih ino tenkih kokonov moškiga ino ženskiga spola nabere; najjih v' venec alj kranc na nit z šivanko

natvezi, vonder de z' njo puže ranil ne bo, ino naj jih v' jizbi enakostne gorkote obesi, kjer bodo iz njih v' 10 do 15 dneh metulji izleteli, se ploidili ino jajčeka zlegli. Kako se imajo za rejo odločeni kokoni natvesti, kaže podoba 9. na 1. listu.

§. 17.

Jajčica naj ti metulji na popir alj na star tenek pert vležejo, ino shranijo naj se na suhim hladnim kraji, nar bolji v' kleti, pa ne v' taki, kjer vol alj vino vre; na vigred (spomlad) pa, kader se imajo izvaliti, jih moraš v' topleji kraj alj hišo prenesti.

Nar bolji je jajčica na pert nabirati; z' kateriga se lahko alj še tisto leto, če so že višnatosive, alj pa prihodno vigred z' nožem posteržejo ino osnažijo.

Vzemi za to čiste merzle vode, pridajji nekoliko kuhinske soli alj vina, ino operi varno v' nji pert z' jajčici, posterži z' nožem jajčica v' vodo ino jih zmi in v' senci posuši; po tem pa jih plitvo v' lesene ali popirnate škateljce z' ljuknicami, — de so zračne — zdevaj ino zhrani, alj pa jajčica v' perti do vigredi (spomladi) hrani, ino šele zdaj z' njuni ravnaj, kakor je bilo rečeno.

§. 18.

Dobre jajca židnih gosenc so višnatosive ino sploh na kovimu semenu podobne, se močno svetijo ino imajo pri sredi majhno globino, ktera med valenjam zmiram manjši prihaja ino na sledne celo zgine. Ako se zmučkajo, nekoliko zašumijo, ino iz njih neki vlečliv zlezast sok isteče;

v' vodi grejo dobre jajčica na dno, slabe pa po verhi plavajo.

§. 19.

Čas jajčica židnih gosenc valiti se sploh začne, kader murve prvo perje poženejo. Na Štajarskim je sred majnika čas jajčica iz zhranilnic v' gorkeji jizbo prenesti (ki naj ima toploto od 15 do 17 stopinj po Reaumurjevim gorkomeru).

Prej ko se kje židoreja pričeti zamore, več dobička prinese, zato ker je poznej vročina, posebno kadar presti začnó, gosencam škodljiva, ino pa de na pozno poletje ni potreba murvam veje s' perjem vred oklestiti, ker pozno pognane mladike silo rade pozebejo.

§. 20.

De se jajca izvalijo, se denejo v' perteni žakeljč, kteriga naj po dnevnu kakšna ženska v' nedrijih nosi, po noči pa pod zglavje položi.

Vsak dan se jajčica pomešajo, brez de se žakeljč odpre, in še le 4^{ti} alj 5^{ti} dan se pogleda, alj so že ktere gosence izlezele. Je še malo gosenc, se v' žakljíčku pustijo in se ravna ž njimi, kakor je ravno rečeno bilo; jih je pa že precej, se žakeljč v' škateljco (list. I. pod 15) izprazne, ktera se v' gorko jizbo zanese, de še druge gosence izlezejo.

Ce imaš zaneteno (zakurjeno) hišo, spravi jajčica v' plitvo snažno škatlo, ino postavi jih prve dni nekoljko od peči; potem pa jih péči približaj, ino v' 8 do 12 dneh ti bojo gosence izlezele.

Daš jajčica v' gorki hiši valiti, postavi plitvo skledo vode na peč, de zrak v hiši vlažen (mo-

ker) ostane, nikolj pa jajčic na peč alj preblizo k' peči ne deni.

Vedi pa tudi, de s' prenaqlim valenjem slabe, s' počasnim pa prav dobre gosence dobiš.

Počasi in poredi se v' 8 do 12 dneh izvalijo, ako gorkota v' hiši perve 2 alj 3 dni 13 do 17, potem pa 17 do 19 stopinj ima alj saj prevročā ni.

Toplota, ktera se otrokam ino starčkam dobro prileže, tudi valenju jajčic nar bolj streže.

§. 21.

Ne izlezejo vse gosence na enkrat iz jaje, temuč v' 2 alj 6 dneh alj še dalj za pored.

Naberó se pa le gosence, kterih je 3 dni za poredama nar več izlezlo.

De bojo pa gosence enake velikosti, kar je k' boljši židoreji potrebno, se ima gosencam, ki so se prvi dan za rejo nabrale, le enkrat, drugiga dneva dvakrat, ino tretjiga tri-do petkrat na dan jesti dati, ino se na topleji kraj hiše, postavim na polico pod strop postaviti. Tako bodo gosence enako velike, ino se lahko šterti dan v' kup denejo.

§. 22.

De se izvaljene gosence ložej naberó, se položi na nizko škatlo, v' kateri so jajčica, en kos muhje sakovine alj kakošna druga redko tkana reč, in na njo se mlado periče potrosi, na ktero gosence same skoz luknice zlezejo.

Če nimaš kaj takiga na škatlo položiti, deni mehko periče na jajčica ino jih poberi, kader so se gosence po njem zasedle.

Veliko manj dela pa je s' prvim ravnanjen.

List I. pod. 15 ti kaže škatlo s' tako mrežico pokrito.

§. 23.

Mlade gosence so črnkasto-rujave, gobeček je svitlo črn, koža zelo kosmata, ino rep je širok, kakor sploh zadnji život. Take gosence so popolname godne.

Ako so pa izlezene gosence bolj svitile ino kratke ino pri zadnici bolj tenke in pa slabe videti, še niso popolnoma godne, večidel za to, ker so se prenašlo izvalile.

§. 24.

Ako en lot alj 20,000 (prav za prav 25.600) jajčic izvaliti daš, iz njih

20 — 40	funtov kokonov (mešičkov)	v' slabih,
40 — 50	„ „	v' srednih,
50 — 60	„ „	v' dobrih
60 — 70	„ „	v' nar bolj-

žih letih izrediš.

Na Štajarskim se od 1 lota jajčic sploh 40 do 50 funtov kokonov dobi.

Kdor tedaj na Štajarskim mešičkov izrediti hoče, potrebuje

za 10 funtov	mešičkov	1 kvinteljc	jajčkov
„ 20	„	2 kvinteljca	„
„ 30	„	3 kvinteljce	„
„ 40	„	1 lot	„

§. 25.

Ker pri navadni židoreji vsaka židna babica le 400 jajčic izleže, je 50 babic potreba za 1 lot jajčic.

Ker pa se mora k' vsakimu mešičku ženskiga spola tudi eden moškiga spola pridjati, je za 1 lot jajčic 100 mešičkov potreba.

Ker se pa kakšna reja kakor bodi skaziti more, ino bi tako jajčic zmanjkalo, naj si, kdor hoče 1 lot jajčkov gotovo izvaliti, poltretji lot omisli; poldrugi lot naj da izvaliti, 1 lot pa naj prihrani za drugo rejo, ko bi se mu prva kaj pokazila.

Ako je prva reja srečna, se hranjene jajčica zaveržejo.

§. 26.

Kdor se še nikdar ni s' židno rejo pečal, naj jo le z malo tavženti gosenc prične; zakaj če je ravno reja teh toliko koristnih živaljc čisto lahka, vonder dosti pazljivosti ino marljivosti alj veselja k' ti reči potrebuje. Kdor se je v nji že bolj izuril, lahko od leta do leta veči rejo z' velikim dobičkam nastavi.

V' krajih, kjer še židna reja ni sploh vpeljana, naj se pred vsim gleda, de se veči reja ne prične, kakor se listja glešta; zakaj listje od dalječ dabivati, židoreji nobeniga prida ne prinese.

V' takih krajih se rajta na 1 funt mešičkov 20 funtov listja; kdor tedaj hoče 1 lot jajčic izvaliti, mora saj toljko dreves ino germov imeti, de od njih 10 centov listja dobi.

Koder je židoreja bolj razširjena, zamore, kdor jo je že bolj vajen, če je prav po sreči, z' 10 funti listja 1 funt kokonov izrediti, alj 10 funtov zeleniga perja za 30 do 50 kr. v' dnar spraviti.

Nar hitreje se zna židoreja z' germovjem začeti; pa nar manj 1000 šestletnih germov je treba, de se iz njih 20 do 25 funtov kokonov naredi.

III.

Kako s' židnimi gosencami ravnati.

A. Sploh.

§. 27.

Kdor si hoče iz židoreje nar več pridobiti, naj se ogibuje vsakiga premodrovanja, ino naj z' gosencami samo tako ravna, kakor je njih življenju primerno.

Pred drugim je gosencam, de se dobro obnašajo, čistiga hladniga zraka potreba; v' stuhnjenim ino spridenim zraku ti bojo bole hale alj clo poginile. Zato se jim mora staniše vsak dan izračiti (preljustati), le takrat ne kader so v' spanju.

Ker pa gosence skoz sapne luknice dihajo, ki jih spodej poleg črevesa na vsaki strani imajo, ne smejo preblizo vkup ležati, de ložej dihajo, ino lese alj mreže ne smejo z' listjem alj blatam preobložene biti, de ložej zrak od spod gor dobivajo.

§. 28.

Snaznost je pol živeža, pravi star pregovor, in zares pri nobeni živali ta pregovor toljko ne velja, kakor pri židnih gosencah.

Kdor lese alj ležiša, na kterih gosence ima, pridno snaži ino zrak čisti, je že veči del tega oprávil, kar je židnim gosencam k' dobrimu obnašanju potrebno.

Lese alj pletenice čediti pa tudi ni težavno delo. Ako se majhnim gosencam kaka muhja sakovina, k' večim pa ribja mrežica na lesu položi ino na njo perja nastelje, gosence same na

njo zlezejo; po tem se mrežice z' gosencami vred na druge čiste lese preložijo, ino blato z' nekterimi slabimi gosencami ki zaostanejo, se prav prav lahko odpravi.

§ 29.

Gosence dajó le terdo blato in nič vode od sebe; ako pa z listjem preveč vode dobijo, jo morajo, kar jo je preveč, skoz kožo spotiti.

Ako je pa zrak merzel ino moker, se gosence ne morejo potiti, ino zbolijo ter bojo mehke ino rumenkaste, ino poginejo, če se jim berž ne pomaga.

De se temu v' okom pride, se naj gleda, de gosence mokriga listja ne dobivajo; ino če se jim v' sili že mora mokro listje dati, naj se poprej med pertam alj v' čistih žaklih nekoljko osuši, ino tudi hiša naj se jim bolj zagreje, de bodo mogle preobilno vodo izpuhtiti.

Že sploh ni dobro, gosencam po prvemu spanju perje na ravnost iz dreves polagati, temuč naj se kak den poprej obere, ino na senčnim hladnim kraji hrani, preden se gosencam poda.

Kdor to skerb ima, in v' mokrim vremenu hišo bolj gorko derži, zravno pa ležiše snaži ino zrak čisti, bo čeverste ino zdrave gosence imel, ino si dosti veselja pa tudi obilno dobička nad njimi pridobil za svoj trud.

§ 30.

Že prej je bilo rečeno, de gosence v' primeri svojga trupla med vsimi živali nar več žrejo ino nar hitreji rastejo.

Ktere gosence več piče dobijo, tudi hitreji rastejo, hitreji zaspijo in se poprej zbudijo ino tudi več žrejo; to pa je krivo, de druge gosence memo njih v' rasti zaostanejo, od dneva do dneva se manjši vidijo kakor de bi se sušile; zato se tudileti razločnosti med gosencami sušica pravi, ktera je gotovo znamenje napéniga ravnanja z' gosencami.

Ta žalostna prikazen se vselej vidi:

1. kader se mlade gosence razne starosti vkup devajo, ino se ne stori, kar je bilo §. 21 opominovano;

2. kader se gosence enako ne kermijo (su-trajo) alj kader se listje nad gosencami enako ne potrosi, alj kader se jim prereditko na dan (le 2 alj 3 krat) polaga in še morde piča enaka ni.

§. 31.

Kdor hoče gosence sušice, ino kar iz nje hudiga pride, obvarovati, sme le tiste gosence, v' eno rejo zediniti, ktere so se v' 2 alj 3 dneh zaporedama izlègle, ter mora vse dopolniti, kar je bilo v §. 21 rečeno; mora listje, ravno preden ga polaga, z' močnim nožem v' male kosce razrezati, to rezanco rahlo s' persti premešati ino vsak dan nar manj 4 krat alj vsakih 6 ur koljkor mogoče enakšno po gosencah nasuti.

Večkrat ino bolj enakšno ko se gosencam na dan jesti daje, manj je treba listja, hitreji rastejo gosence, ino prej ko so godne, več se iz reje pridobi.

Poprej kakor ravno pred polaganjam se listje razrezati ne sme, zato ker naglo zveni

ino več ne velja; scer pa je dobro listje do tretjiga spanja narezovati.

§. 32.

Spanje alj levenje gosenc je blizo nar imenitnejši del njih življenja; je takorekoč pogoj njih veljave ino clo njih življenja; zato je židorejcu dobro vediti, kdaj se njih spanje začne ino kaj mu je ob njemu početi.

Znamnja spavniga začetka so bile že v §. 5 napovedane; med spanjem pa bo to le zapomniti:

1. Kader se vidi, de so gosence žreti nehale, de poslednje piče niso več načele, naj se jim več ne polaga, če bi tudi še ktera vmes jesti hotla;

2. v spanju se morajo gosence čisto na miru pustiti, zato nikar odrov alj les premikati;

3. je varovati, de jih merzla sapa ne pohladi, ker tako sok med staro ino mlado kožo okretni, ino gosence stare kože sleči ne morejo, ter iz med narezi se jim rumenkast gnoj cedi, ki lése ino sosedne gosence oskruni. To se gostokrat pri prvim ino drugim levenju narajma, posebno če so gosence premočnato alj clo mokro listje dobivale, vreme pa je mokro ino merzlo bilo;

4. kader se spanje ob dolgim dežovji alj merzlim vremenu prične, se mora jizba zanetiti (zakuriti) ker scer spanje 3 alj 5 dni terpi, ino se veliko gosenc pogonobi.

Nič bolj spanja ne perkrajša alj levenja zadržuje, kakor de se gorkota povzdigne, hladna sapa ovarje, in staniše temno derži.

5. pokladati se gosencam še le sme, kader se jih je že večí del zbudil, ino zbujene glavo sem in tje majajo kakor bi si jesti iskale (§. 6). Ako se pregodno jim jesti daja, se jih rada sušica loti. (§. 30);

6. Perva 2 dni, zlasti pa prvi dan po levenju se gosencam ne sme stariga žilaviga, temuč mladiga perhkiga listja ino le po 3 alj 4 krat na dan dajati;

7. preden se zbujene lačne gosence per-vokrat kermijo, se naj po njih mreža razprosti ino na njo mladiga nenarezaniga listja nadeva, de se morejo gosence iz stariga ležiša, kjer so se slekle, lahko prenesti (§. 28).

B. Posamesno:

§. 33.

Kakor je že rečeno bilo, židne gosence 4 krat zaspijo alj se slečejo (levijo), ino po sledni sleki še kakih 8 alj 12 dni živijo, de tedaj njih celo življenje 5 razdelov alj dob obseže.

Od prve dobe.

Perva dôba se začne, kader gosence iz jajčic izlezejo, in terpi noter po prvím levenju, katero na Štajarskim v' 5 ali 6 dneh nastopi, ako ima jizba 17 do 19 stopinj gorkote.

Kakšne de so gesence o prvi dobi, je bilo že §. 23 povedano.

Malo pred spanjam postanejo gosence rumenkasto — rujave, glava je bela skoz svitla. Navadno spanje šterti dan perčnó, ino 1 alj pol-

drugi dan spijo. 6^{ti} dan pa se kermijo (futrajo) ino prenesó.

Če imaš od 1 lota jajčic gosenc, tiv' prvi dobi 4 alj 5 funtov listja požrejo, ino za ležiše 3 čevlje dolgo in 3 čevlje široko leso potrebujo. Perje se jim mora narezati.

Od druge dobe.

Gosence, ki so se prvokrat levile ali slekle, so svitlosive, glava je belkasta.

Druga doba na Štajarskim 4 alj 5 dni terpi; 4^{ti} dan navadno zaspijo, 5^{ti} dan pa se spet kermijo.

O drugi kakor o prvi dobi gosence navadno le 1 dan, in le čez navado 2 dni spijo.

Gosence od 1 lota jajčic, 8 do 10 funtov listja požrejo, ino nar menj dve lesi po 6 čevljev dolgi ino po 2 čevlja in četertinko široke potrebujejo. Perje se jim nareže.

Od tretje dobe.

Gosence, ki so se drugokrat sfekle, so še bolj svitle, kakor bi bile vmite, tudi gobček ni več črn, temuč je rujav ino širok.

Ta doba na Štajarskim pri gorkoti od 16 do 18 stopinj 6 alj 7 dni terpi; 4^{ti} alj 5^{ti} dan gosence navadno spanje perčno, 6^{ti} alj 7^{mi} ga končajo, potem se jim nenarezano perje na mreže potrošeno jesti da.

Med začetkam spanja do perviga kermenja te dobe pretečeta 2 alj 3 dni.

Treba jim je 35 do 40 funtov listja ino 4 lese po 6 čevlev dolge in 2 čevlja široke.

Ker gosence o ti starosti močno sopejo, se jim mora večkrat zrak ponoviti.

Ob sparčnih in močirnih dnevih se zrak nar bolji ponovi, ako se na žerijavki suhe trešice sožgó, ino plamen po hiši prenaša.

Od šterte dobe.

Še bolj svile so gosence, ki so se trikrat levile; njih glava je veliko veči ino širji. Šterta doba terpi na Štajarskim pri gorkoti od 15 do 16 stopinj 7 do 9 dni; 5^{ti} alj 6^{ti} dan se spanje začne, 8^{mi} alj 9^{ti} dan pa se gosence z' nenarezanim perjem kermijo ino prenesó.

O ti dobi od perviga spanja do perviga kermenja navadno 3 dnevi minejo.

Požrejo 131 do 140 funtov listja, in potrebujejo 9 po 6 čevljev dolgih ino 2 čevlja širokih pletenic ali lés.

Za čist zrak se jim mora še bolj kakor v tretji dobi skerbeti.

Ležiše jim je treba nar manjenkrat osnažiti, zlasti ravno pred spanjam.

Od pete dobe.

Po šterti sleki so gosence temnorujave, postanejo o 2 alj 3 dneh skorej vse bele; glava je rujava, velika in široka, ino rep blezó rakovimu podoben; olevene gosence dostikrat cel dan kakor omamljene pred slečeno kožo sedijo.

Ta sledna doba zapopade na Štajarskim pri gorkoti od 15 do 16 stopinj 8 do 12 dni, alj gosence postanejo še le 8^{mi} alj 12^{ti} dan po šterti sleki za predenje vgodne.

To dobo se imajo gosence z' listjam nar starejših dreves alj germov kermi, ki se jim na malih vejcah 6 do 12 krat na dan poklada.

Za snaženje lés ino zračenje staniša se mora o ti dobi posebno skerbeti.

Kakor hitro se vidi, de ene gosence več ne jedó, alj de se k' predenju pripravljajo, se morajo preložiti, de se na novih čistih lesah vpredejo.

Treba jim je 660 do 700 funtov listja na 20 lesah, ki so po 12 štirjaških čevljev velike.

§. 34.

Ako se vsih 5 dob življenja židnih gosenc so- stavi, se dobi nasledni pregled če je bil 1 lot jajčic zvaljenih :

	stopnje gorkote:	Število dni:	funtov listja:	prestora po štirjaških čevljih:
1. Doba:	17 do 19,	5 do 6,	4 do 5,	9,
2. „	17—19,	4—5,	8—10,	28,
3. „	16—18,	6—7,	35—40,	44,
4. „	15—16,	7—9,	131—140,	104,
5. „	15—16,	8—12,	660—700,	230,

Vkupej . . . 30 do 39, 838 do 895, 230.

Na Štajarskim sploh gesence 34 dni živijo, 872 funtov listja požrejo ino 230 štirjaških čevljev prostora potrebujejo, ako se 1 lot jaj- čic izvali.

Ako se staniše nič ne neti (kuri), ino je od 13 do 17 stopinj gorkote v' njem, takrat gosence blizo 8 dni dalj živijo ino več žrejo.

Hitreje ko se židna reja dokonča, večim nevarnostim se odide, manj je potreba listja ino dela, ino več dobička prinese.

Pospeši se pa židna reja, ako se gorkota povzdigne, gosencam večkrat (po 6 do 12 krat) po malim polaga ino pa, kar je moč, staniše, lesje ino zrak čisti.

IV.

Od vpredenja židnih gosenc.

§. 35.

Kader gosence dozorijo, nebajo žreti, vso blato iz sebe strebijo, ino poslednjič nek rumenkast sok od se dajo, se proti luči skozi svetijo, okolj lazijo, ino dostikrat ležiše popustijo *) ino si pripraven kraj pojišejo, de bi se vpredle. Za to je pred vsim potreba, jim pripravnih krajev za vpredenje poskerbeti, de preveč žide ne zavlečejo.

K' temu so nar bolji čiste, prazne ino suhe lese, ki se ob straneh z' dobro sukanim oblancam, po sredi pa z' brezovimi šibami, kakoršne so za metle, alj pa z' resjam obložijo, tako de je dosti prostora v' mes. Na II. listu vidiš napodobi 1 prazne na podobi 2 pa obložene lese.

Na tako ležiše, ki se mu prejna uta alj priprava reče, se godne gosence spravijo, ino kader se jih je že dosti nabralo (600 do 750 gosenc na prostoru 12 štirjaških čevljev), se z' popirjam (navadno kosmatim) dokro pokrijejo, ino prejna priprava se v' kaki suh kraj prenese, kjer veter skoz ne vleče, ino gorkota 15 k' večimu 18 stopinj doseže, ako v' jizbi, kjer se navadno gosence redijo, prostora za njo ni.

Ako je kraj, kjer imajo gosence presti, prevroč, bodo rade slabe ino vedle, ino alj celo nič alj le nepopolnoma predejo.

*) Gosence svojo ležiše, kjer se redijo, le 2 krat popustijo, namreč kader dozorijo, ino pa kader jih kaka bolezen napade.

§. 36.

Ker pa ne dozoriijo vse gosence na enkrat, se morejo le godne odbrati ino na popisano prejno pripravo spravi, druge pa še kermiti.

De pa godne gosence že precej na lesah, kjer se redijo, pripravne kraje za vpredenje najdejo, se obložijo kermske lese po straneh z' oblanci, brezovimi šibami alj pa z' resjam ino godne gosence bodo same na nje zlezle ino presti začele; negodnim pa se na sredi lese kerma polaga.

Ako se na sredi lese že le malo negodnih gosenc najde, naj se še te s' kterimi drugimi negodnimi združijo; kar je še listja na lesi, naj se pobere, gosence pa, ktere na straneh predejo, s' popirjam pogernejo.

§. 37.

Nekatere gosence nočejo v' popisanih pripravah presti; takim se mora kaka škrinja, škatla alj kakšna druga posoda z' oblanci nadevati, v' ktero se potem gosence denejo, alj pa se v' kak popirni zvitek — kakor jih v' štacurah imajo — zaprejo.

Popirni zvitki so pri majhnih rejah nar boljši pomoček, tudi nar bolj vedle ali léne gosence k' predenju persiliti. Pri večih rojah je to premudno.

§. 38.

Pri vpredenju gosenc naj se posebno tako le navná:

1. Prejna priprava se ima prej pripraviti kakor gosence dozorijo, de se godne berž v' nje spravi morejo, ino de se žide kaj ne zavleče.

2. K' predenju se le prav čiste lese vzamejo.

3. Bolne ino skerčene gosence naj se hitro z' priprave poberó.

4. Jizba, kjer gosence predejo, ne sme premerzla (ne pod 15. stopnjo R.) pa tudi ne prevroča (ne čez 18. stopnjo) ino kratko nič močirna biti.

5. Med predenjem gosence celo ne terpijo de bi merzla sapa po njih vlekla, sicer začno začeto prejo popušati, ino kokone nagrizejo, kar pa veliko žide pokvari.

6. Nar raji gosence v' temnih krajih predejo; zato naj se med predenjam vselej z' popirjem alj čednimi rutami pokrijejo, okna zadevajo, alj kakor bodi jizba temna naredi.

§. 39.

Kader gosenca presti začne, nar prej nekaj nitk okolj svoje oklice perterdi, ino se še le potem v' nje prav vprede alj kokon naredi, kar se v' 3 dneh zgodi.

Tem nitim se pravi kunadrasta svila zadna žida, (floreť-žida), ki se ne da motati, to je, ne v' dolge niti razvleči, temuč le kakor predivo alj volna presti, ino za koltre, nogovice, rokovice i. t. d. potkati.

Na listu I. podobi 5 se pri a vidi zadna žida, pri b pa kokon ali mešiček.

V.

Kako žido spravljati, ali s' kokoni ravnati.

§. 40.

Scer gosence kokone v' 3 dneh skončajo, pa vonder se pred 8 dnevi iz prejnih priprav vzeti ne smejo, ker ne začnejo vse gosence na enkrat presti.

Kokoni se po versti iz priprav jemlejo, kakor so bile priprave zaporedama narejene.

Kokoni se s' zadno žido vred poberó, ker se tudi ona za kokono rabo potkati da.

Slabi, nepopolni alj nagnjiti kokoni pa se odločijo, ker niso za motanje, temuč le za zadno žido veljajo.

§. 41.

Kader si že vse kokone iz prejnih priprav pobral ino na čedno leso plitvo razgernil, jih je treba opuliti, to je, zadno žido od kokonov odbrati.

Zato vzemi 4 alj 6 kokonov v' levico, ino jim z' desnico vso zadno žido, razun neka nit, opuli, ki se tikama kokonov deržijo.

Lete niti se imajo kokonam zato pustiti, ker se drugač pri motanju težko konec žide najde.

§. 42.

Kader si kokonam zadno žido odpulil, berž tiste odberi, kateri meniš za rejo odločiti.

Kteri kokoni ino kako se imajo za rejo odbrati, je že bilo v' §. 16 rečeno.

Drugi kokoni se morajo berž zadušiti, in umoriti, sicer metulji iz njih izlezejo, ino se več omotati ne dajo.

Umorijo se pa kokoni na dvojno vižo: Deni kokone v' krušne slamnce alj peharje ino jih po krušni peki v' peč daj, kjer naj tak dolgo ostanejo, dokler v' njih puže ali červiči več klukale ne bojo.

Alj pa kotel ne celó do verha z' vodoj napolni ino jo dobro zavreti naj.

Na kotel položi rešeto, de bo do kraja pokrilo, ino kjer rešeto na kotli leži, ga z' mokro cunjó ovij, de sopuh pri kraji vun ne more.

V' rešeto 3 alj 4 perste visoko kokonov najsuj, jih s' koco (kôcam) pokrij ino jih nekaj časa (5 do 10 minut) nad sopuham pusti, dokler se puže ne zadušijo, de jih ni več čuti.

Na to rešeto odvzemi, sprazni ino v' novič napolni.

Zadušene kokone na drugo koco alj kaki pert devaj, ino jih z' njim čez noč zavij, ko bi ktera močna puža ne bila mrtva, de še ta pogine.

Drugi dan se pert izprazni, ter se kokoni s' perstmi rahlo na čedne lese razgernejo, de se popolnoma osušijo.

Pri temu ravnanju se ima gledati, de med kokoni nič nagnjitih ni, kateri bi druge oskrunili, de se kokoni ne zmučkajo, ker bi se potem neradi motali, ino de se v' sopuhi zadušeni kokoni prav prav dobro pa ne prehitro osušijo, zato se ne smejo ne v' razneteni hiši ino tudi ne na soncu sušiti.

Kokone v' sopuhi zadušiti je veliko bolji kakor v' peči, ker se preveč ne posušijo, ložej omotajo ino boljši (svetlejši ino terdnejši) svilo dajo.

§. 43.

Kdor kokone kmalo, alj saj v' 14 dneh potem ko so se gosence vpresti začele, štajarski židorejni družbi pošlje, mu ni potreba jih zadušiti; pa naj slabeji odbere, v' popir zavije ino k' dobrim perdene.

Pošiljati se imajo kokoni vselej v' korbah alj jerbasih, ne pa v' žakljih, de se kaj ne pomučkajo. Tako je ravnati z zadušeni kakor z nezadušeni.

§. 44.

Štajarska družba židoreje plačuje funt (32 lotov) zadušeni na Štajarskim zrejenih kokonov po 50 do 60 kr., kader manj ko 300 kokonov 1 funt znese,

"	40	"	50	"	"	300	do	350	"	"	"	"
"	30	"	49	"	"	350	do	400	"	"	"	"
"	20	"	30	"	"	400	do	500	"	"	"	"
"	15	"	20	"	"	čez	500	"	"	"	"	"

Za nezadušene kokone se osmi del manj plača, zato ker zadušeni kokoni manj vagajo, tako de 32 lotov nezadušeni le 28 lotov zadušeni verže.

Ako tedaj zadušeni kokonov funt 40 kr. velja, se nezadušeni le po 35 kr. plačajo.

§. 45.

Kdor le malo židno rejo na Štajarskim ima, mu nar bolj kaže kokone družbi prodajati, ker se mu funt, eno k' drugim, po 50 kr. plačuje, ino se motanju lahko ogne, kir je še posebno mudno delo, in veliko umetnosti ino pazlivosti potrebuje.

Za rejo je treba 34 dni, ino za vpredenje ino spravlenje kokonov 10 dni; cela židna reja te-

daj se opravi v' 44 dneh alj v' 6 tednih, razun valenja jajčk pri katerim se pa tak nič ne zamudi.

Ako le pol lota jajčic zvaliti daš, perrediš 25 funtov kokonov, ino za nje od družbe 20 gold 50 kr. dobiš; to je, v' 6 tednih si pridobiš 20 gold srebra, z' delam, ki ti ga otroci ino stari ljudi lahko opravijo.

VI.

Od motanja mešičkov ali kokonov.

§. 46.

Kdor pa hoče kokone sam omotati, naj si pripravi motovilo Turinsko, mašino, ki jo je Dunajski žide fabrikant gospod A. Hwala popravil, kakor se na listu II. v' podobi 4 vidi.

Pred motanjem se kokoni zberejo.

Narprej se odberó nar veči, deb li kokoni, v' katerih je veči del po dvoje gosenc vpredenih, katerim se zato dvojci pravi (list. I. pod. 8).

Potem se pojišejo nar tanjši, to je majhni čversti kokoni, ki so na sredi vglobeni (list. I. pod 7).

Kar jih še ostane, so sredne baže, ino še od njih se odberó kar je nar bolj slabih ino nepopolnih.

Vsaktera baža naj se posebej mota.

§. 47.

Dalej naj se pri motanju na tole gleda:

1. K' motanju ni pridno terde alj studenčne vode jemati, temuč mehka voda, posebno dežavnica, ktera je že več časa stala, naj se zato vzame.

2. V' kotlu vode, v' kateri kokone z' majhino sirkovo metlico premešvaj, de boš mogel konec najti, višji ne razgrej, kakor do 77 stopinj po R. Vrela voda žlezo alj lim preveč razmoči, ino žida se potem tako ne sveti, ino je bolj ojstra in kerhka.

3. Mota naj se na zračnim kraji v' lepim vremeni, de se žida na motovilu hitro posuši. Ob dežovnih alj meglenih dnevih se žida prepočasi suši, štrene se rade sprimejo, ino žida je potem terda, kerhka ino ojstra, alj kosmata.

4. Od dobrih kokonov se vzame per motanju le po 4 alj 5, od srednih po 6 alj 8, od slabih pa po 9 alj 10 nitk vkup na eno nit. Slabi kokoni naj se nikdar v' tenko žido ne zmotajo, ker je scer nit preslaba.

5. Večkrat ko se niti pri motanju osukajo alj zvijo, bolj so okrogle, ino boljši žida se dobi.

Razcepljena plošnata, neokrožena žida dosti manj velja.

6. Štrene naj se na motovilu nar poprej rahlih nit odberó, potem pa s' sirovo, v' merzli vodi namočeno žido na rokah omancajo.

7. Po tem naj se štrene sem ter tje z' merzlo vodo varno poškropijo, motovilo pa nekaj časa naglo suče, de se preobilna voda odderzne.

8. Na to se štrene z' motovilam vred na senčen, zračen kraj denejo, ino v' 6 alj 8 urah so suhe.

§. 48.

Za funt žide je treba 7 do 14 funtov kokonov, ino židna cena je med 6 do 14 gold.

VII.

K židni reji pripravni kraji in potrebno orodje.

§. 49.

Za židno rejo je vsako staniše pripravno, katero se da zanetiti (kuriti) zračiti ino temno napraviti.

Zanetenje ali kurjava je pri valenju jajc, in o prvih 3 dobah, če je vreme alj močirno ino merzlo, potrebna.

Ker gosence s' perviga le malo prostora potrebujejo, ino židoreja deželi le tekrat nar več verže, kader se je kmetji sploh po malim zraven svojih drugih opravil poprimejo, so kmetiške hiše alj prebivavnice, razen dimnic, za židorejo dosti pripravne.

O 4. in 5. dóbi se gosence lahko tudi na skednjih (pôdih) imajo, kateri so ob tem času prazni.

Kdor ima pripravne žitnice alj kašte za žito, zna tudi v' nje gosence o zadnih 2 dobah spraviti.

Pod strehoj alj na dilah se morejo gosence v' zadnih 2 dobah le takrat imeti, kader je streha slamnata, ino ako se ovarvati more, de merzel zrak saj ob gosencnim spanju skoz ne vleče. Za vpredenje pa dile veči del niso pripravne, ker je na njih konc rožnika prevroče.

Kjer so strehe z' opekam alj ceglam alj pa z' platičam krite, so dile veči del prevroče ino sparčne, zato gosencam niso pripravne.

§. 50.

Gosencam za ležiše je vsaka pletenica iz verbovih alj brezovih šib dobra, posebno pa lese, na kterih se sadje suši.

O prvih 2 dobah pa se morajo le se s' popirjam pokriti, de preveč gosenc skozi ne zleze.

Ako so pletnice iz terstike morajo še dalje pokrite s' popirjem ostati.

Navadne štorje so za gosencno ležiše prav pripravne.

Ako nimaš takih pletenic, si jih moreš tako le napraviti.

Vzemi dve lati po 6 čevljev, ino jih na obéh koncih ino pa sredi z' 3 poprečnimi laticami, po 2 čevlja narazen, skup skleni.

Nato remo mušne sakovine (mušniga platnə) s' žebličji perbij.

Take lese vidiš v' pod. 1 na list. II.

Za 1 lot jajčic scer ni več kakor 20 les po 6 čevlev dolgih ino 2 čevlja širokih treba; de ti jih pa v' posledni dobi zmenkalo ne bo, si jih en par več napravi.

Za prelaganje gosenc o prvih 2 dobah je potreba dva kosa (štuka) mušne sakovine, tako velikih kakor so lese.

V' naslednih dobah vzemi mreže enake velikosti.

§. 51.

Lese (police) se scer morejo na kakoršno koli pripravo razložiti, nar priprostejši se vidi na list. II, pod. 1 a b c d e f g h.

Letá priprava je oder na 4 nogah, ki poprek več lat, med dvema in dvema nogama, ima, na katere se lese (police) položijo.

Poprejne late morajo po 2 čevlja 2 palca dolge, ino saj 10 pavcov razen biti.

Odri so viši alj nižji po visokosti jizbe, v kateri se židoreja ima.

Ako je jizba 10 čevljev visoka morejo odri 9 čevljev in pol visoki biti ino 20 poprečnih lat alj 10 les imeti, kar je za lot jajc zadosti.

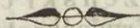
§. 52.

Razen les ino odrov je treba še nekaj večih ino manjših škatelj za valenje jajčic, za zhranilo malih gosenc, za njih prenašanje i. t. d. —

Mašina, ki se na listu II pod 4 vidi, ni za knete. Njene deli se iz risanja spoznajo.

Kotel (na podobi 3) ima 3 predale; v prvim a ena delavka kokone obravnava, ino motilnicam pri predalih bb podaja; niti se skoz ljuknice železne laticé c vdevajo, pri d s' pripravo e križajo, na vreteno g ino od tod na motovilo h napelejo, ter z' kolesam l sučejo, to pa z' drogam m verti.

De je manj kurjave treba, se dve taki mašini k' peči postavite, kakor se v' podobi vidijo.

Reja Murv.

§. 53.

Svilne gosence še le takrat moreš rediti ino žide od njih dobivati, kader jih imaš z' listjem bele murve kermiti. Preden tedaj židno rejo perčeti moreš, ti je potreba dreves alj germov bele murve imeti.

Murvne drevesa ino germi, ki se navadno na Štajarskim najdejo, so prave sorte, ino z' njimi se moreš židoreje s' pridam poprijeti.

Murba, ki se ji moreta pravi, je le posebna sorta bele murbe, ino za rejo prav dobra. Germasta filipinska murba pa s' prav velikim napihnenim perjem, kakor tudi černa z' velikimi črnimi jagodami in z' kosmatim ojstrim perjem pa slabo žido date, ino ste le za silo.

S' kakšno drugo kermo, postavim, s' salato, škoreco, bukovim grabovim alj drugim perjam, ne moreš žide pridelovati.

Na list III. na podobi 1 se vidi bela murba, kjer a moški, b ženski cvet, c pa jagode kožec, ki so bele, rudečkaste alj pa tudi černe, tode veliko manjši kakor od črnih murb.

Podoba 2 na III. listu kaže perje popolnoma divjiga, ne cepljeniga, podoba 3 pa perje požlahneniga murbniga drevesa.

§. 54.

Ker se pa belih murb na Štajarskim k' večim 100,000 najde ino med njimi še veliko prav mladih, tedaj je pred vsim potreba, te koristne drevesa po deželi razširiti.

Ker pa štajarska židorejna družba vsako leto veliko tavžent murbnih dreves iz semena izredi ino jih po 100 za prav majhno cenno

po	—	50	kr.	enoletnih
„	1	fl.	40	„ dveletnih,
„	3	„	20	„ triletnih,
„	6	„	40	„ šterletnih,
„	12	„	—	petletnih,
„	15	„	—	šest ino večletnih,

prodaja tedaj tistim, ki želijo murbnih dreves zasaditi, nar bolji kaže, jih iz družbniga verta pri Gracu dobivati.

Kdor jih manj kakor 100 vzame, dobi vsako drevce enoletnih po 1 krajc. dveletnih po 2 kr., triletnih po 4 kr., šterletnih po 10 kr., petletnih po 15 kr., večletnih pa po 20 krajc.

§. 55.

Kdor pa si hoče murbne drevesa sam sporediti, mora pred vsim za dobro seme skerbeti.

K' temu namenu vzemj zrelih jagod od čverstih ne prestarih, ne premladih dreves, zmučkaj jih z' rokami v' vodi, ino zmivaj jih tako dolgo, de se čisto seme od mesa, ktero z' kalno vodo odlij, popolnoma oluši. Potem se seme suši ino do vigredi (spomladi) shrani.

Kdor še sam velikih dreves za seme ne glešta, naj se pri družbi oglasi, ktera mu funt dobriga semena za 3 do 12 gold. prepusti.

S' setvijo pa se ima tako ravnati: Seme, ki ne sme čez 3 leta staro biti, scer ne cimi, naj se v' solni vodi k' večimu 48 ur namaka, potem se v' kako posodo z' drobnim peskam pomešano dene, poškropi ino z' mokrim maham zakrije ter se v' časih poškropi, de se seme ne osuši, na to se v' kak topel kraj pokrito postavi, kjer bo v' 2 alj 3 tednih začelo cimiti (kaliti).

Kader se rumene cimice prikažejo, se seme na dobro obdelano gredo po širokim vseje, s' perstjo k' večimu eno četert pavca debelo posuje, ino z' dilo ktera je na ročico nasajena dobro zaphá, de se zemlja povsod posprime.

Potem se setev z' zelenimi vejami pokrije, ino ob suši saj vsak drugi večer z' prestano vodo polije.

Čez malo dni se setev že enako gosto prikaže. Z' vejami se le ob vročih dnevih pokriva; kader bilke že po čvetero peres poženo, v'ej več treba ni.

De je pa manj sitne ino drage pletve potreba, naj se greda že o' jeseni popred prekopa, de se plevel še pred zimo ocimi; na vigred pa se zemlja spet obdela, ino plevela očedi.

De se le zemlja čista derži, se s' setvijo ni potreba prenačiti, če se tudi komaj mesca rožnika opravi, se do prihodne zime rastlike vonder toljko vterdijo, de jim, ako se celo ne zavarvajo, k' večim veršiči pozebejo.

Kdor more seme v' pokrite tople grede saditi, je toljkanj bolji, tako bojo rastlike že prvo leto 1 do 1 $\frac{1}{2}$ šolnov (čevljev) zrastle.

Zna se tudi novoobrano seme mesenca maliga serpana alj julija saditi, pa rastlike so do zi-

me premajhne, ino se morajo dobro obvarovati, de ne pozebejo.

§. 56.

Drugo vigred (spomlad) se rastlike vse z' dolgo lopato varno vun vzemó, samo gleda naj se, de ne bodo koreninice kaj pritem pokvarjene.

Zkopane rastlike se odberó, nar prvo veči vkup, potem nar manjši, sredne pa ostanejo. Pri vsih se korenine nekoliko porežejo, slabši deblice odrežejo, ino vse očesa odkerhnejo; le k' večim dvoje nar močnejših se pri verhu pusti.

§. 57.

Tako obrezane drevesca se kakor sadne drevesa v' verste po čevlju narazen razsadijo.

V' verstah pa naj drevesca, kakor so velike, po polčevlja ali po čevlju narazen pridejo, nar močnejši po 12 pavcov, sredne po 8 pavcov, slabejši, pa po 4 do 6 pavcov.

Kdor ima dosti zemlje, naj precej močnejši po 2 čevlja, druge pa po čevlju štirivoglatno razsadi.

Močnejši se navadno, slabejši pa kakor zeljne flance s' klinecām sadijo. Na listu III. v' podobi 4 se vidi srednje drevesce. Na Štajarskim slabe drevesca do 3 do 6 palcov, sredne po 6 do 12 pavcov ino močne po 12 do 24 pavcov visoke zrastejo.

Prostoru, kamor se enoletne drevesca razsadijo, se pravi presadiše, grèdam pa, kamor se je seme vsejalo, semeniše.

De se pa v' presadišu imajo močne drevesca proti severju, slabe proti jugu, sredne pa v' sredo posaditi, se lahko samo po sebi razume, ker rastlike ena drugi sence delati ne smejo.

§. 58.

Presajenim drevesam naj se vse stranske mladike, ki se morde iz kterga ostaniga neo-kerhneniga očesa pokažejo, odpravijo, de gorši rastejo, plevel naj se čedno otrebuje.

§. 59.

O vigredi (spomladi) tretjiga leta se spet vse stranske mladike potrebujejo, deblo pa do živiga poreže, to je, z' pozeblenimi verhi še kaka 2 pavca živiga lesa.

Kdor jih hoče cepiti alj pelcati, naj zdaj močnejši drevesca za to odbere (list. III. pod 5.)

§. 60.

O četerti vigredi se ena versta močnejših drevesc izkoplje; tako pridejo druge verste po 2 čevlja narazen (list. III. pod 6.)

Po ostanih verstah se slabeji drevesca, če je mogoče, vsako drugo izkoplje, de druge po dva čevlja narazen pridejo.

Triletne drevesca se v' 2 čevlja narazne verste v' drevno sadiše po 2 ali 2 čevlja in pol narazen rzasadijo, ino z' njim se kakor v' tretjim letu ravna.

Kdor je pa močne drevesa precej o začetku v' štirvogle, to je, v' 2 čevlja narazne versti po 2 čevlja narazen rzasadil, mu jih zdaj ni tre-

ba kopati ino presajati; tudi takrat ne, kader bi se bile v' tretjim letu preslabo obrasle.

Slabeji drevesca v' presadišu ostanajo, ino z' njim se kakor v' tretjim letu ravna, ali pa se izkopajo ino za germovje porabijo.

§. 61.

Peto vigred alj drugo leto potem ko so se drevesca v' presadiše presadile, se ima razločiti, kako visoke so že drevca, ino pa kako jih hočeš rediti.

Ako še niso 5 do 6 čevljev visoke, ino bi rad 7 do 8 čevljev visoke drevesca imel, tedaj v' petim tako kakor v' štertim letu z' njim ravnaj; če pa tega nočeš, jim pusti 3 alj 4 veje ino jih do 6 alj 8 pavcov poreži; ti so krona alj rejne veje.

Na listu III. v' podobi 7 se vidi tako obrezano 5 letno drevce, ktero se more drugo leto kamor kolj stanovitno vsaditi. Želiš pa pertlikovce dobiti od 3 do 4 čevlje visoke, tak jih moreš sploh na krono porezati.

Za germovje po 1 do 2 čevlja visoko, ki ni za brajdo alj plot, se vzamejo slabe drevesa iz presadiša po drugim letu.

§. 62.

Ako drevesa še o petim letu niso zadosti visoko dorastle, se še le v' šestim letu na krono obrezati ino v' sedmim stanovitno presaditi smejo.

Mladih ino slabih dreves nikolj za stanovitno ne presajaj.

Na Štejarskim naj se nobeno visoko murvno drevce pred šestim letam ne presadi, ino nobeno se na visoko ne redi, ako čversto ne raste.

V' ti starosti postanejo v' dobri zemlji po 5 do 6 čevljev visoke, in na spodnim deblu po 4 pavce debele.

Murbne drevesca, ki jih hočeš presaditi, le samo z' pavcam ino kazavcam objemi, ino ako kazavc do sklena (člena) pavca seže, so zadosti močne za presaditi. Če necepljene murbne drevesa so dobro presajene, do 25. leta vsako leto blizo za 1 pavc debeleji prihajajo.

§. 63.

Ker se presajene visoke drevesa pred desetim letam rabiti ne smejo, de zamorejo čversto zrasti, naj si svilorejc še murviniga germovja zredi, ktero se more že v' štertim alj saj v' šestim letu porabiti. Germovje pa se tako redi:

Tri- alj šterletne drevesa se iz presadiša zkopajo, ino tako obrežejo, de 3 do 5 vejc z' 2 alj 3 očesi ostane. (List. III. pod. 8.)

Na to se na odločeni kraj v' 2 do 3 čevlje narazne verste po 3 čevlje saksebi presadijo, kjer pa še v' štertim ino petim letu svoje starosti niso za rabo.

V' peti ino šesti vigredi se le pozebleni verhi porežejo, vse druge veje pa ostanejo, ino se še le takrat, kader se jim perje za klajo jemlje, tako obrežejo, de le 3 alj 4 rejue veje po 6 do 8 pavcov dolge jin ostanejo.

V' sedmim alj osmim letu se germi tako razrastejo, de se mora vsaka druga versta izkopati, de po 6 čevljev narazen pridejo.

Izkopani germi se po 6 čevljev v' štirvogle razsadijo.

Z' močnimi drevesi se to 1 alj 2 leti poprej stori.

§. 64.

Hočeš iz murbnih dreves brajde alj žive plote vpeljati, kar se prav dobro da storiti, obreži dve - alj triletne drevesa v' polkroglo, (poglej list. III. pod. 9.) ino jih v' 2 čevlja globoko in 2 čevlja široko drago (jamo) tako razsadi, de po čevlju narazen z' vejami po ravnosti drage pridejo, kakor na listu III. v' pod. 9 vidiš.

Brajdno (plotno) listje scer ni tako dobro kakor germovsko, vonder mladim gosencam alj pa tudi starejim kmalo po spanju prav dobro pride.

Ako se gosencam, posebno v' sledni dobi, samo polaga, le malo kaj velja ker se z' njim le slabi kokoni zredijo ino slaba žida dobi.

Le vmes z' drugim perjem se zamore, razun o gori imenovani dobi, o suhim ino toplim vremenu pokladati.

Vse to velja tudi od perja filipinskiga alj večstebliha murbniga drevesa, katero se, kakor verba alj jagned, po vejcah 10 do 15 pavcov dolgih saditi da, samo na to naj se gleda, de sadike v' dobro obdelano zemljo noter do sledniga (zadnjiga) očesa v' štirvogle po čevlja saksebi pridejo, ino plevela čistijo.

§. 65.

Na Štajarskim naj bi vsak židoreje germe sadil ino v' sončnih krajih za vetram brajde

delal, ker one bolj zgodno poganjajo, de se židoreja za več dni prej perčeti more, kar tudi veliko več dobička prinese.

§. 66.

Perje necepljenih dreves se gosencam veliko bolj prileže, kakor požlahtnenih, zato ker se iz njih manj mokrote naserkajo; (§. 29) ker pa divje ali necepljene murbe preveč sadja rodijo katero gosence ne vživajo, pa manj perja imajo, kakor žlahtne, zato po tacih deželah, kjer se bolj s' židorejo pečajo, murbe veči del cepijo, kakor je pri sadnih drevesih navadno.

§. 67.

Kdor hoče murbe s' cepljenjem požlahtniti, naj jih spomladi tretjiga alj štertiga leta, to je, ko že 2 ali 3 leta v' presadišu stoje, ali z' nakladam (Anplatten) alj s' popkam (Oculiren) cepi. Nar manj morajo drevesca za mezine debele biti, de so za cepljenje.

§. 68.

Znakladam se tako le cepi ali pelca: Vzemi žlahtno mladiko (cepič), ki je za pisavno pero debela, ino razreži jo na kosce, tako de ima en kosc po 2, k' večim po 3 očesa. (List. IV. povez a, ino d).

Na debelejšim koncu, tikama pod berstjam (popkam) mladiko vreži in odtod jo kakor zagojzdico po dolgim podreži, kakor na listu IV. v' podobi 1 d) vidiš.

Divjaka toljko pri tleh gladko odreži, de bo za mezinc debel. (List IV. pod. 1 b, ino c.)

Kjer boš divjaka odrezal, ga z'ojstrim nožam koljkor mogoče ravno vgladi.

Na sončnim kraji perrezaniga divjaka nastavi zato pripravljeno žlahtno mladiko, ino na deblu zaznamvej, koljko ga mladika na strani pokrije. Zaznamovani kraj zdaj od spod gor po dolgim tako obreži, de ga bo narezana mladika popolnoma pokrila, ino de se na vsaki strani koža žlahne mladike tikam na kožo divjaka prileže.

Ako si divjaka ino mladiko tako prirezal, nastavi mladiko na divjaka naravnano, ino ji s' popirjem, ki si ga v' cepivni vosek namočil, povij; kjer pa se stikata, alj kjer cepič narezani kraj divjaka ne zakrije, pomaži deblo z' čopičam alj penzelcam, ki si ga v' raztopljeni cepivni vosek namočil. (List. IV. pod. 1, a).

Z' popirjem cepiče zavezovati je boljši, kakor s' čem drugim, zato ko take zavezi ni treba odvezovati ali narezvati kakor druge, ker narašene drevesca popir same raztergajo, kar tedajveliko manj dela ino skerbi potrebuje.

§. 69.

Cepivni ali pelčni vosek, v' kateriga se popirne vezavke namakajo, ino s' katerim se rane pomažejo, se tako naredi:

Vzemi 1 funt rumeniga voska, 2 funta očišene smerekove smole in pol funta terpetinove smole; vse vkup na žerjavki raztopi, ino raztopljeno v' merzlo vodo, ki je v' skledi pripravljena, vlij, in z' mokrimi rokami štruce naredi in jih spravi.

Za rabo daj en kos tega voska v' plehasto posodo, pod katero lampica gori, ino vosek topi, de ga z' penzeljcam lahko namažeš.

V' pod 8 na IV. listu vidiš plehasto posodo z' lampico vred.

Hočeš pa le mehek vosek, de ga lahko z' rokami po ranah razmažeš, vzemi 1 funt rume-niga voska, 1 funt terde smole (nar bolji meces-nove) pol funta terpetina ino 4 lote svinske ma-sti, ino iz tega naredi podolgaste stručice alj štanžice, kakor je bilo gor rečeno. Tak vosek pleharji v' Gradcu po 1 gold delajo.

§. 70.

Cepljenje s' popkam ali z' očesami se ravno tako kakor pri sadnih drevesah opravlja, samo de se pri murbah vselej žive ali rastne, ne pa spijoče očesa porabijo, to je, na vigred (spom-lad) kader je sok ali muzga tēci začela.

Cepljenja z' očesi ali popki ni potreba da-lej popisovati, ker se na listu IV. v' pod 2 a) a) b) pripravljene divjak, v' pod 2 c) pa izrezano oko očitno vidi. Zaveza je kakor pri cepljenji z' nakladam.

Kdor le malo murbnih dreves požlahtiti ho-če, naj jih z' očesi cepi; kdor jih pa veliko ima cepiti, naj jih pred sokotekam z' nakladam, pri sokoteku pa z' očesi cepi. Za cepljenje ino obre-zovanje potrebno orodje se vidi na IV. listu, ino scer v' podobi 5, vertni nož, v' podobi 3 nož za cepljenje z' nakladam, v' podobi 4 za cepljenje z' očesi, v' podobi 7 drevna žaga, v' pod. 6 drevne škarje, ino v' pod. 8 peč za cepivni vosek razpušati.

§. 71.

Kdor murbne drevesca v' presadišu redi, jih pripravno obrezuje, ino v' močno rahlo in pa toplo zemljo presadi, ne bo dobil razcepljeniga perja, kakor ga navadni divjak ima, (list. III. pod. 2) temuč blezo tako, kakor se na cepljenih najde (list. III. pod. 3); s' tem pa tudi naredil, de drevesa tako hitro kaj ne napade, de dalj obstojijo, ino za naše kraje pripravno perje dajo.

Kjer se židoreja še le vpeljati ima, ino kjer sploh tako gorko ni, kakor na Laškim, naj se ne skerbi toljko za požlahtnenje kakor veliko več na pomnoženje murbnih dreves.

§. 72.

Nekteri kmeti menijo, de mlade drevesca, ki so na slabi zemlji zrastle, se potem dobro obnašajo, ako se na dobro zemljo presadijo.

Skušnja pa drugači uči.

Kakor se namreč mlada žival zakumra, ako se slabo redi alj pita, ravno tako vse sadne ino murbne drevesa zavstanejo, ako se mlade v' slabi zemlji izredijo.

Korenika ostane slaba, ino brez stranskih vej in koreninic; les postane, bi rekel, gerbast, koža ni gladka, temuč risasta, kakor na starih drevesah, ino večidel z' maham obrašena; letne mladike so silno kratke ino letno okrožje zavolj slabe rasti tudi le vozko ino stisueno.

Če take pokvečene drevesca tudi na dobro zemljo presadiš, kjer imajo reje obilno, se vonder ne morejo prav nasititi, ker nimajo rahliga,

nagloporašeniga lesa, temuč le gost ino gerbast les, imajo tako rekoč slab želodec, ki obilno rejo ne more ne povžiti ne pokuhati, za to tudi veči del pokvečenci na vselj ostanejo, iz katerih se rada smola cedi, jih mah ino lišaj obraša, se jim verhi sušijo, steržen gnije alj kaj druga loti.

Nekteri takim revnim na dobro zemljo presajenim drevescam pušajo, to je, na deblu kožo ino tudi enmalo lesa od zgor do tla narežejo. V' časih jim to scer pomaga, de tako drevesca saj hujšiga ovarjejo, ino de jim veseljši rastejo.

Hočeš pa sadne ino murbne drevesa vsiga tega kvara ovarovati, moraš jih v' semeniših, presadiših, in drevnih sadiših rediti, kjer je suha, topla, rodovita ino globoka perst alj zemlja.

Globoka zemlja je posebno za presadiša ino drevne sadiša potrebna, zato se mora perst za poldrugi čevelj globoko razruti ino obrniti tako de rodovita na spod, manj rodovita pa na verh pride, kakor se to v' vinogradih dela.

Kdor tedaj hoče lepe sadne ino murbne drevesa izrediti, naj po zdaj rečenim ravna, zastarane misli ino navade pa opusti.

§. 73.

Pri nobenimu drevju obrezovanje ni tako potrebno kakor pri murbi.

Z' obrezvanjam je trojni namen sklenjen, namreč:

1. Dalji obstojnost dreves,
2. Obilniši rast bolj popolnoma listja, ino
3. Ložji dobitva listja.

§. 74.

Ako murbnim drevesam samo perje obereš, vej ino raslik pa ne porežeš, se ti bodo ravno tako posušile, kakor sadne alj hostne drevesa, ki jih gosence več let zaporedama objedo.

Sok, kar ga je, ni v' stanu na vsih vejah perje odgnati, ino tako se nar pervo vejni verhi začnejo sušiti, potem se od zgor dol celo drevo posuši, ker nisi vedel prav z' njim ravnati.

Ako pa veje perrezuješ, pregoste pa celo odrežeš, ino drevesa le vsako drugo leto za listje rabiš, boš si čverste drevesa ohranil, ki ti sploh več listja dajo, kakor če jih vsako leto obereš pa nič ne obrezuješ.

Dalej tudi obrezovanje dreves stori, de perje toliko veči izraste, koljkor manj očes si pustil, alj veje bolj perrezal.

Ako pa drevesam dolgo veje pustiš, je tudi več popkov alj očes na njih, ino drevni sok ni kos zarise perju izpolniti, zato se pa tako perje dobi, kakoršno se na listu III. v' pod 2 vidi.

Z' obrezovanjam pa tudi ležej listja alj perja za gosence dobiš, ker se le zelene drevesa, — pred drugim sokotekam o sv. Jakopu — obrezujejo, ino tako obenim dosti perja nabereš.

§. 75.

Pri obrezovanju se ima pa tako le ravnati:

1. Vse rezno orodje mora biti ojestro.
2. Vse, kar od stebela jemleš, tik stebela odreži; samo glej, de kože ranil ne boš.
3. Vse veje, ktere niso enakasto razdeljene, naj se porežejo. Zakaj, ako niso veje enako

po deblu razdeljene, se drevo na vse kraje popolnoma rediti ne more.

4. Ako niso vse veje enako razdeljene, alj krona na drevesu ni prav vredena, de so po eni strani slabe, po drugi pa močne veje, se morajo slabe veje zlo alj prav kratko perrezati, ker to močen les naredi.

Vidiš de katero drevo sploh slaboraste ga močno poreži, katero pa dobro raste, pa le malo.

5. Kar je suhiga, mertviga alj medliga naj se poreže alj izreže.

6. Močne korenine rodijo močne veje in slabe korenine slabe veje; zato se mora drevjam, kader se presajajo, ktere imajo slabe korenine, veje zlo, ktere pa močne korenine imajo, le malo porezati alj daljši veje pustiti.

7. Drevesam na močni rodovitni zemlji se veje daljši pustijo, na pusti zemlji pa se jim bolj perrežejo.

8. Iz listja, ki v' senci priraste, se ne dobi dobra žida; zato se naj veje tako razdelijo, de bo perje na zračnim ino svetlim; kar jih je pre-gosto vkup, se naj vun porežejo.

9. Vse mladike, ki iz korenine alj iz spodniga debela izrastejo, naj se tik debela porežejo, ker zgornim vejam sok jemlejo, zato jim tudi navadno roparji pravijo.

Sploh se imajo vse mladike, ktere se na vigrad alj o sv. Jakopu, to je, pri drugim sokoteku ne zrašajo, odpraviti.

10. Močne veje naj se le v' velki sili odrežejo, zato ker se rane popolnoma več ne zacelijo, ino potem drevesam rad steržen gnjiti začne.

Močne veje se posebno takrat odrezujejo, kader se vidi, de stare drevesa vsahnujejo; takrat se močne veje do 1 alj 2 čevlja porežejo, pa tudi koža se mora počediti ino od korenin stara perst odkopati ino z' drugo rodovitno namestiti.

11. Ako vidiš, de vnovič zasajene drevca — 6 do 12 let stare — pridno ne rastejo, jih močno poreži ino jim na polnočni strani pušaj, to je z' vertnim nožam deblo od zgor do tla tako nareži, de ne bo samo koža prerezana temuč tudi les načet.

§. 76.

Rečeno je bilo, de se murbne drevesa z' obrezovanjem dosti zboljšajo; vonder lepe, čerstve ino stanovitne drevesa se le v' suhi, topli, globoki ino rodoviti zemlji izrediti dajo.

Res je, de murbe tudi v' ilasti težki zemlji rastejo, pa silo počasi, ino ker na Štajarskim ni tako gorko kakor na Laškim, je tudi njih perje bolj vodeno, ino za gosence pridno ni. Zato murbe v' samo ilasto zemljo saditi ne kaže.

Hočeš vonder murbe v' ilasto zemljo saditi, moraš ilovico z' peskam, grobljam, apnenim laporjem (soldanam) i. t. d. nāmešati ino drevesca po dragah razsaditi.

§. 77.

Na Štajarskim se zemlja za murbe saditi prav pripravna vidi:

1. Na ravnim polji pri Judenburgu in Knittelfeldu.

2. V' Mirctalu od Mirccužlaga do Bruka, kjer je pešnata podlaga,

3. Od Fronlejtna do Göstinga.
4. Celo Graško, Lipniško ino Ptujsko polje.
5. Vsi homci od Graca proti Glejsdorfu, Wejcu, Vazoldsbergu i. t. d.
6. Pešnati homci v' Lutenberških goricah, pri Ptujski cesti, ino v' Kapelskih alj Murberskih goravah.
7. Od Cela do Vranske ino do zidaniga mosta, v' Savinski dolini sploh. —
8. Za Savo, posebno na pešnatim polji pri Breščah.

V' teh krajih se bojo murbe posebno takrat dobro obnašale, ako se zemlja vsako leto za njive alj verte obdeluje.

Na travnikih ino pašnikih murbe tako pridno ne rastejo, ino v' rasti celo zaostanejo, ako je zemlja ilnasta in zato bolj mokra ino merzla.

Sploh kdor želi rast sadnih ino murbnih dreves povzdigniti, naj zemljo dobro obdeluje.

§. 78.

Alj si drevesam za rast pripravno toplo ino suho zemljo odločil, jih moraš tudi prav razsaditi, de ti bojo čerstvo ino stanovitno rastle.

Ako bi se pri nas sploh sadne drevesa prav sadile, bi ne bilo treba praviti, kako se imajo murbne drevesa saditi, ker se murbe tako kakor drugo sadje sadi. Ker pa jih veliko sadne drevesa napčno sadi, tak je potreba, natenko povedati, kako se imajo murbne drevesa vsajati.

Jame se imajo, če spodnja zemlja ni pešnata ali rahlo ne predebela groblje, nar manj 2 čevlja globoke ino 6 čevljev široke v' jeseni izkopati ino čez zimo pustiti.

V' imenovanih krajih Štajarske dežele, razen po homcih, je nar boljji jame po 7 alj 8 čevljev široke ino po 2 čevlja globoke kopati, ino drevesca plitvo saditi, de se korenine po verhi razširajo ne pa v' globoko tišijo. Na dno se imajo po 2 čevlja globoke jame še z' krampan alj motiko zrahlati.

Na dobri zemlji je dosti jame po 3 alj 4 čevlje široke ino po poldrugi alj 2 čevlja globoke kopati. Kader jame kopleš, deni rodovito zemljo posebej, puhlico pa, pesek ino debelo groblje tudi posebej odmeči.

Debelo kamenje ne sme nazaj v' jamo. Za vsako jamo je potreba 1 alj 2 šajtergi vležaniga gnoja — nar boljji knalovna in hlevni gnoj namešan — alj pa tratnice (ruše) ako je rodovitne persti premalo.

Jilovca se s' peskam ino gnojem nekoliko nameša ino na dno 1 alj poldrugim čevlju visoko nadeva; na njo se nasuje rodovite persti z' gnojem pomešane, toljko de saj 2 alj 3 pavce nad jamo pride.

Kader je jama že na pol nasuta, se v' sredi kol zasadi, ino okolj rodovite persti, kakor je bilo rečeno, natrosi.

Na to se drevo v' rodovito zemljo na južni strani kola takole vsadi.

Močno ino oistro obrezano korenino pod deblam nekoljko s' perstjo pomaži ino sred jame nar manj 2 čevlja nad zemljo postavi, ino stranske koreninice, koljkormogoče, enakasto bolj ravno razprosti, z' rodovito perstjo zasuj, ino pa z' vodoj polivaj, de se bolj korenin prime, ino poleže.

Pusta perst se po verhi nasuje, ino okolj debela majbna globina alj jamica naredi, vsajeno drevo se še enkrat zalije, kol pa se s' slamoj alj verbjam križem priveže. (List. III. pod. 10).

Ako se drevo v' zlo suho zemljo vsadi, ino vigred je stanovitno suha, takrat je prav prav dobro, nasuto ino polito perst z' maham, gnojam, alj z' rušovnjjo ali tratnico obložiti, mah pa nikolj, ko s' perstjo posuti, de ga veter ne odnese.

Tako se perst tak naglo ne posuši ino drevesa se bolji primejo, brez de bi jim bilo treba pogosto zalivati. —

Ravno tako se ima z' drugimi vsajenimi drevesi ravnati.

§. 79.

Hočeš murbe na goli ilovci zasaditi, naredi navdol nar manj 3 sežnje narazen po 4 čevlje široke ino 2 čevlja globoke drage, zmešaj ilovko z' peskam, apnam, grobljam, apnenim laporjem alj enakim. Sto mešanco drage kakor jame nasuj, ino po njih drevesa nasadi, — dobro ti bodo rastle.

§. 80.

Visoke murbne drevesa se imajo tako narazen saditi, kakor je kraj, kamor pridejo.

Nicolj pa ne smejo murbe manj ko 2 sežna narazen stati.

Pri cestah naj pridejo po 3, na njivah po 4 do 6 sežnjev v' verstah narazen, verste pa naj bojo 20 do 30 sežnjev odeden druge, de njiva ne bo preveč v' senci.

Po travnkih so verste po 10 sežnjev zadosti narazen.

§. 81.

Pred 10 letami, to je, 3 ali 5 let po presa-
jenju naj se visokim drevesam perje ne obera,
pa obrezujejo naj se vsako vigred. (List. III.
pod 10.)

Dorašene visoke pa ne cepljene drevesa
dajo po svoji debelosti listja

po	10" pavcov	obsežka	ali	blezo	3" pavce	premernika	6	do	10	funtov
"	15"	"	"	"	5"	"	"	12	"	16
"	18"	"	"	"	6"	"	"	16	"	20
"	21"	"	"	"	7"	"	"	20	"	24
"	24"	"	"	"	8"	"	"	24	"	28
"	27"	"	"	"	9"	"	"	28	"	32
"	30"	"	"	"	10"	"	"	32	"	36
"	33"	"	"	"	11"	"	"	36	"	40
čez	42"	"	"	"	14"	"	"	40	"	60

Cepljene drevesa skoraj eno tretjino več listja
dajo.

Ker se na Štajarskim od 20 funtov perja
1 funt kokonov izredi, se po tem lahko prerajta,
kako obširna, bi bila židoreja po številu ino ve-
likosti murbnih dreves.

Pozabiti pa se ne sme, de se pri nas dre-
vesam vsako drugo leto perje ne obira; zato
je za kolikorkolj gosenc izrediti še enkrat veči
število dreves potreba, kakor pa rajtenga pove.

Kdor na priliko 1 lot jajc izvaliti da, potre-
buje 10 centov listja.

Ako so drevesa na spodnim kraji debla 18
pavcov debele, da tako drevo 16 do 20 funtov
perja, ino 58 do 63 dreves je potreba, de se 10
centov listja dobi ali de se gosence od 1 lota
jajčic izredijo.

Ker pa se drevesa drugo leto olistiti ne smejo, tak je 100 do 116 dreves povedane velikosti potreba, ako nočeš eno leto židoreje opustiti, ampak jo neprenehama naprej peljati.

§. 82.

200 šestletnih murvinih germov ti toliko listja da, de zamoreš 20 funtov kokonov izrediti. — Šcer od leta do leta več listja dobivaš, pa do 10. leta moreš židorejo k' večinu le za toliko pomnožiti, de vsako leto 5 funtov kokonov več izrediš.

Kader so germi čez 10 let stari, ti dajo

5	do	10	funtov	listja	po	10	do	15	let	stari,
10	„	15	„	„	„	15	„	20	„	„
18	„	24	„	„	„	20	„	25	„	„
24	„	30	„	„	„	25	„	30	„	„
30	„	36	„	„	„	30	„	40	„	„

ako so v' dobri zemlji.

§. 83.

Kakor je bilo že rečeno, murbe posebna njivaah dobro storijo, kjer se zemlja vsako leto obdela.

De pa drevesa setvi ne škodjejo, se morajo visoke drevesca po 6 ali 7 čevljev visoke po verstah 4 do 6 sežujev narazen vsaditi, ino verste morajo 20 sežujev eno od druge biti, tako de na oral ali joh (to je 1600 štirjaških sažnjev) 50 visokih murb pride; od njih dobiš vsako leto:

od 11. do 15. leta vsako leto	400	funt. listja alj	20	funt. kokonov,
„ 15. „ 20. „ „	700	„ „ „	35	„ „
„ 20. „ 25. „ „	1000	„ „ „	50	„ „
„ 25. „ 30. „ „	1400	„ „ „	70	„ „
„ 30. „ 40. „ „	1800	„ „ „	90	„ „
čez 40 let „ „	2500	„ „ „	125	„ „

§. 84.

Ker štajarska družba židoreje sploh funt kokonov po 50 kr. plačuje, tak 50 dreves vsako leto, brez troškov, nese:

16 gold	40 kr.	če so drevesa	od 11 do 15 let	stare
29	10	„ „ „	15	20 „ „
41	40	„ „ „	20	25 „ „
58	20	„ „ „	25	30 „ „
75	—	„ „ „	30	40 „ „
104	10	„ „ „	čez 40 let	stare.

Toljko se — se ve de brez vrajtanih stroškov — prav lahko vsako leto pri modrimu ravnanju od židoreje dobi, ker smo pri ti rajtingi nar manjši listni pridelk, zraven tega pa nar veči povžitek listja za izrejo 1 funta kokonov vzeli. *)

§. 85.

Vsajenje 6 alj 7 letniga visokiga drevesca na Štajarskim ti pride, če v vzemeš

- 15 kr. de drevce kupiš,
- 6 kr. de jamo narediš,
- 3 kr. za kol, ki ga k drevcu daš,
- 6 kr. de jamo zasuješ, drevce postaviš ino privežeš

vkup na 30 kr. srebra.

*) Kaj! ko še pri nas kriva misel velja, de drevesa na njivi, če tudi visoke po samim stojijo, setvi škodujejo.

Ako tedaj na cel joh 50 drevesc razsadiš, ti vsevкуп pridejo na 25 gold. Teh 25 gold. bi ti dalo na leto, če bi jih naložil, 1 gold. in 15 krajc. obresti ali čimža, kteriga se pa prvih 4 alj 5 let tvegati moraš. Kdor drevesca od družbe po 10 kr. dobiva, ino jih s' svojimi ljudmi sadi, mu pa vsajena murba komej na 20 kr. srebra pride.

§. 86.

Ako otrokam ino starim ljudem, ki so za židorejo prav dobri, za plačilo na dan 15 kr. rajtaš, ti pride 1 funt kokonov brez listja na 19 krajc. in en vinar, ker je 64 dni potreba 50 funtov kokonov izrediti.

Vzemi za delo pri 1 funtu kokonov 20 kr. še vselj 30 kr. dobička imaš, ker 1 funt kokonov lahko za 50 kr. prodaš.

Ako od 25 gold. kapitala, ki ti ga je za drevesa pripraviti treba bilo, obrest alj činž 1 gold. 15 kr. vzemeš, ino za poplačovanje kapitala ino za potrebne popravila vsako leto še 45 kr. vkup tedaj 2 gold. rajtaš, funt kokonov pa po 30 kr. v' rajtingo vzameš, tako od 50 mur-

To je silno napčna misel. Kdor veliko število sadnih dreves po njivah na Badskim, Heskim, pri Frankbrodi in Homborgu, v' Lejtmerškim okrožju na českim, in po zgornim Estrajhu vidil, se kratko nikar ne bo pomišleval, murbe po njivah saditi, toljko manj, ker te drevesa nar manji senco delajo.

bnih dreves alj od 1 joha njiv še poverh vsako leto čistega dobička dobiš, namreč:

8 gold.	od 11. do 15. leta		
15 „	in pol „	15. „	20. „
23 „	„	20. „	25. „
33 „	„	25. „	30. „
43 „	„	30. „	40. „
60 „	in pol čez 40. let.		ino

§. 87.

Po skušnji je za židorejo sedajna Graška kresija, ino pa spodna Štajersko alj Dolensko prav pripravno.

Poprejšna Celjska kresija ima 101,823 johov, Marburška 133,003 ino Graška 231,399 johov njiv, vkup 466,225 johov.

Ako vzemeš, de je le polovica njiv za murbne drevesa pripravna, ino de bi se le po straneh vsakiga joha na 10 sežnjev 1 drevo alj na joh 16 dreves vsadilo, tak znese to blizo 4 milijone (na tenko 3,729,792) murbnih dreves, ktere

od 11 do 15 let stare vsako leto	640,000 gold.
„ 15 „ 20 „ „ „ „	1,240,000 „
„ 20 „ 25 „ „ „ „	1,840,000 „
„ 25 „ 30 „ „ „ „	2,640,000 „
„ 30 „ 40 „ „ „ „	3,440,000 „
čez 40 „ „ „ „ „	4,800,000 „

čistiga dobička donesó ino

40,960	ljudem	skoz	50	dni	v'	pervi	dobi,
71,680	"	"	"	"	"	drugi	"
102,400	"	"	"	"	"	treki	"
143,360	"	"	"	"	"	šterti	" ino
256,000	"	"	"	"	"	peti	"
neprenehno delo dajo. *)							

§. 88.

Ta dobiček, ki bi ga židoreja Štajarski deželi prinesla, ni samo na popirju zrajtan, temuč se na gotovo skušnjo opira, po kateri je Lombarško si toljko bogatijo pridobilo, de zamore za Belgijo nar več ljudi rediti.

O poslednjih 8 letih se je nekoliko lete skušnje tudi na Štajarskim poterdilo, ktera uči, de je spodno ino sredno Štajarsko za židorejo prav prav privravno, ino de se štajarska žida lahko ino dobro proda.

Alj bi doline zgorniga Štajerja, ki so z' gorami proti severju zavarovane, za židorejo ne bile, so dosihdob skusnje še neznane.

Po primeri severnih deželj na Nemškim, od katerih se židorejne skušnje že imajo, se sme upati, de bi tudi po Gorenskim, posebno v' Mirc-

*) Na Štajarskim se vsako leto 721,000 čentov železa pridela; če cent po 7 gold. rajtaš, znese to nekaj čez 5 milijonov gold. — Vinskih goric alj nogradov ima Štajarsko 54,654 johov; vsak joh da čez 25 veder po 4 gold., vkup tedaj 1,366,350 veder blizo 5 milijonov in pol gold. V' 40 letih bi tudi židoreja deželi blizo 5 milijonov gold. prinesla.

talu, ino pri Leobnu, Knitelfeldu no Judenburgu židoreja brez prida ne bila.

§. 89.

Koroška ino Kranjska dežela imate 476.200 johov njiv, na kterih bi se zraven družiga pridelka, kakor na Štajarskim, tudi vsako leto okolj poltretji milijon gold. od murbnih dreves lahko pridobil.

Primorska dežela bi od 244,712 johov njiv 4 milijenov gold. nesla.

Dalmatinsko, ki blezo toliko kakor Primorsko njiv ima, bi saj 2 milijona gold. lahko dalo.

Cela vojaška meja (granica) ima 1,497,271 johov njiv, iz katerih bi se zraven družiga pridelka vsako leto okolj 11 milijonov gold. lahko pridobilo.

Ogerska, od Boga toliko oblagodarjena dežela, bi od 14,454,892 johov njiv vsako leto zraven družiga pridelka lahko 60 milijonov gold. po židoreji imela, ako bi se le 4^{ti} del z' murbnimi drevesi obsadil.

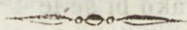
Na Erdelskim, ki 1,286,398 johov njiv šteje, bi se vsako leto nar manj 6 milijonov gold. pridobilo.

Po tem takim bi tedaj židoreja v' imenovanih deželah od blizo 18¹/₂ milijonov johov njiv nekaj čez 90 milijonov gold. prinesla, to je za 10 milijonov več, kakor zdaj na Lombarško — Venecijanskim, južnim Tirolskim ino Primorskim vsako leto nese.

Na Ogerskem ino v' vojaški granici se zdaj **600,000** funtov kokonov za k' večim ravno toljko goldinarjev prideluje, in vunder bi v' teh deželah židoreja vsako leto **71** milijonov gold. lahko prinesla.

Začetek je že storjen; židoreja iz Štajarskiga več ne pojde; nam vsim, ki zdaj živimo, naj bo na skerbi, murbne drevesa saditi, svojim otrokam nov pridobiček pripravljati, ino blagost drage domovine vstanoviti.

Zato, jaki Štajarci! le verlo naprej! Z' nebeškim blagoslovam ino z' nadskerbijo našiga perviga vstavniga Cesarja bomo svoj cil ino konec dosegli, ino še naši vnuki nam bodo zató veliko hvalo vedili.

K a z a l o.

Nagovor na Štajarske kmete.

Židoreja.

	stran
I. Od življenja gosenc	9
II. Od jajčic židnih gosenc in kako se izvalijo	15
III. Kako s' židnimi gosencami ravnati	21
A. Sploh	21
B. Posamesno	25
IV. Od Vpredenja židnih gosenc	29
V. Kako s' kokoni ravnati	32
VI. Od motanja	35
VII. Od k' židni reji pripravnih krajev ino potrebniga orodja	37

Murboreja.

I. Pleména murb ino njih pomnoženje	40
II. Od reje mladih murb	41

	stran
III. Od cepljenja murb	48
IV. Od obrezovanja murb	52
V. Kako murbe presajati	55
VI. Od murbniga perja	59
VII. Od dobička židoreje	61
VIII. Koljko bi se dalo v' Avstrijskim Cesar- stvu žide pridelati	65

stran	
8	I. Od življenja gospe
15	II. Od življenja mladih gospod
21	III. Kako židni gosposki tavniti
21	A. Školj
25	B. Pospevanje
29	IV. Od življenja židnih gospe
32	V. Kako ž. koloni tavniti
35	VI. Od molanja
37	VII. Od židni taji pripizvanih krajev ino po- trebniga orodja

Murberja.

40	I. Pisanje murb ino njih pomnoženje
41	II. Od raje mladih murb

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

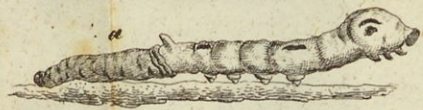

Fig. 5.

Fig. 4.

Fig. 9.

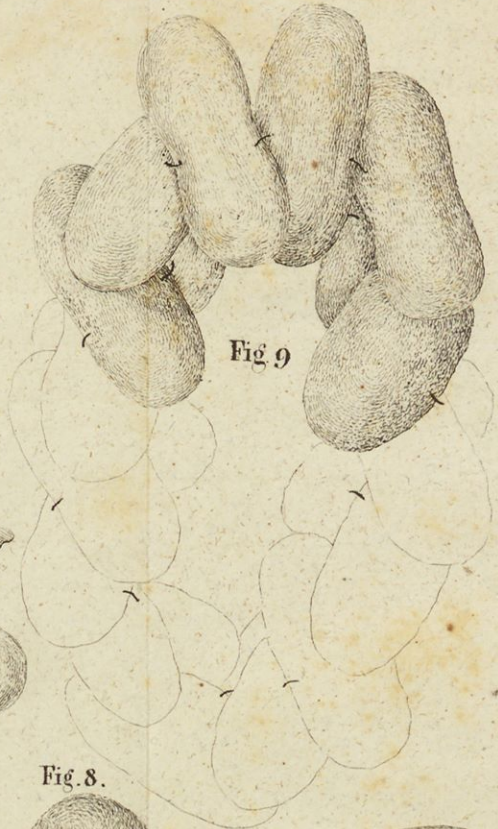

Fig. 13.

Fig. 6.

Fig. 12.

Fig. 7.

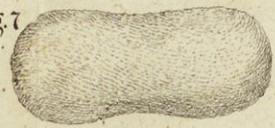

Fig. 8.

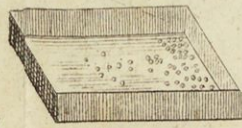

Fig. 15.

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig. 1.

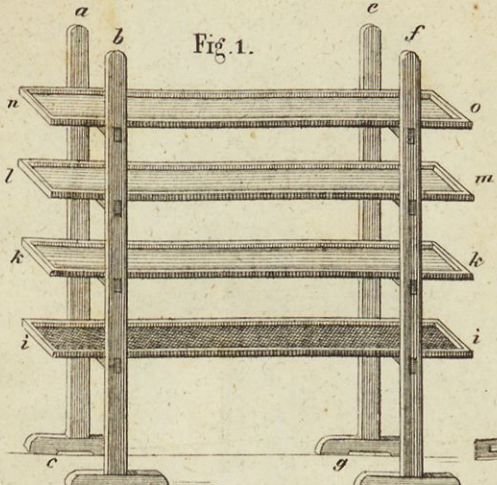

Fig. 2.

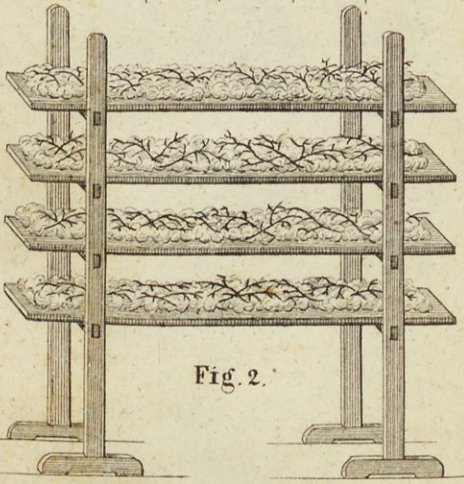

Fig. 4.

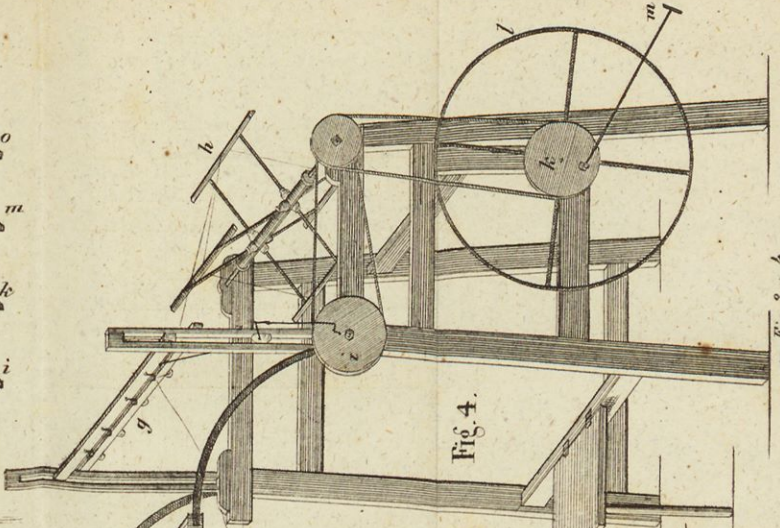
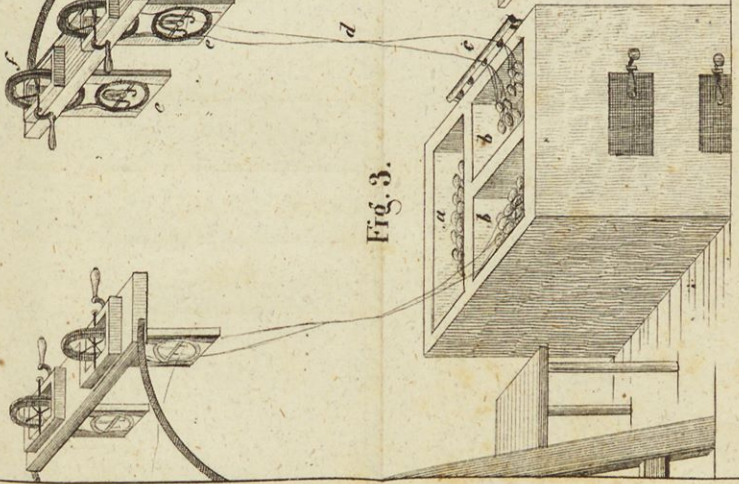
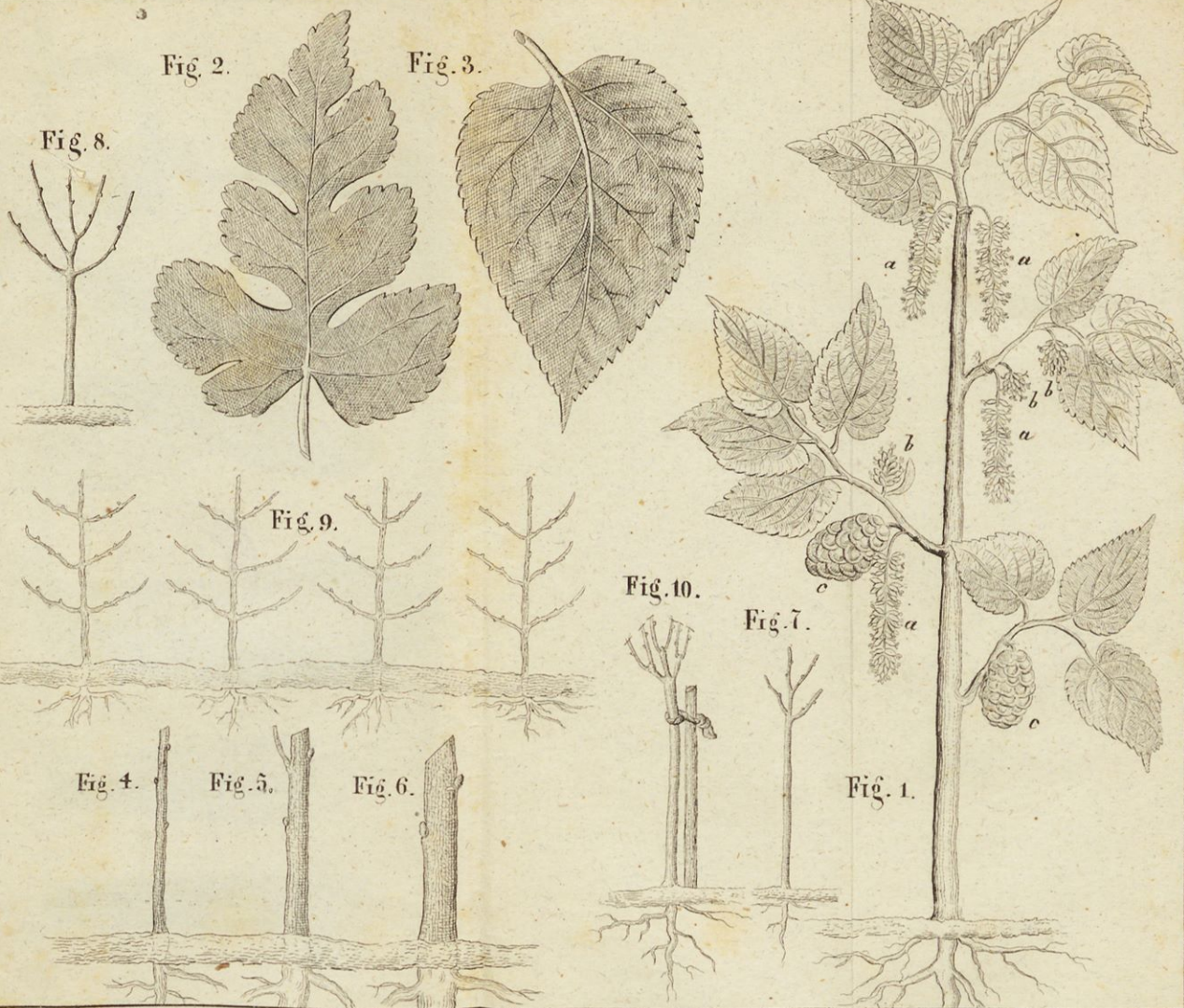

Fig. 3.

4
3
2
1
0
zu Fig. 3 u. 4
W.F.

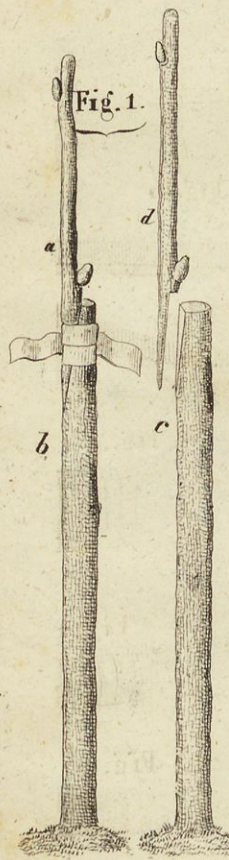

Fig. 1.

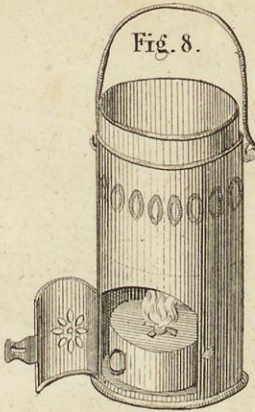

Fig. 8.

Fig. 2.

Fig. 7.

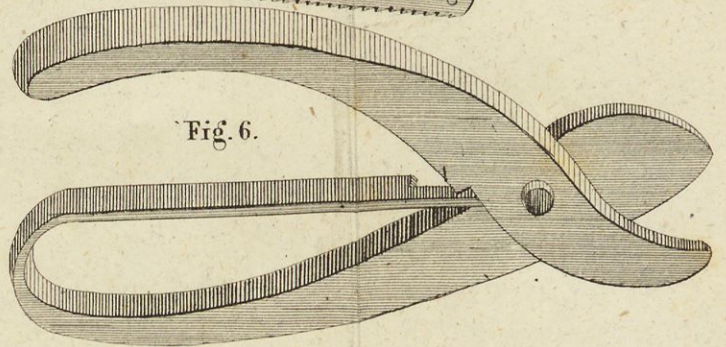

Fig. 6.

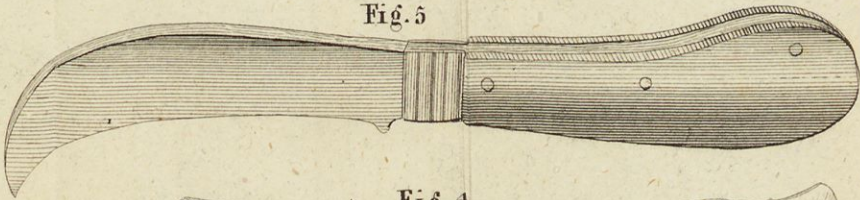

Fig. 5.

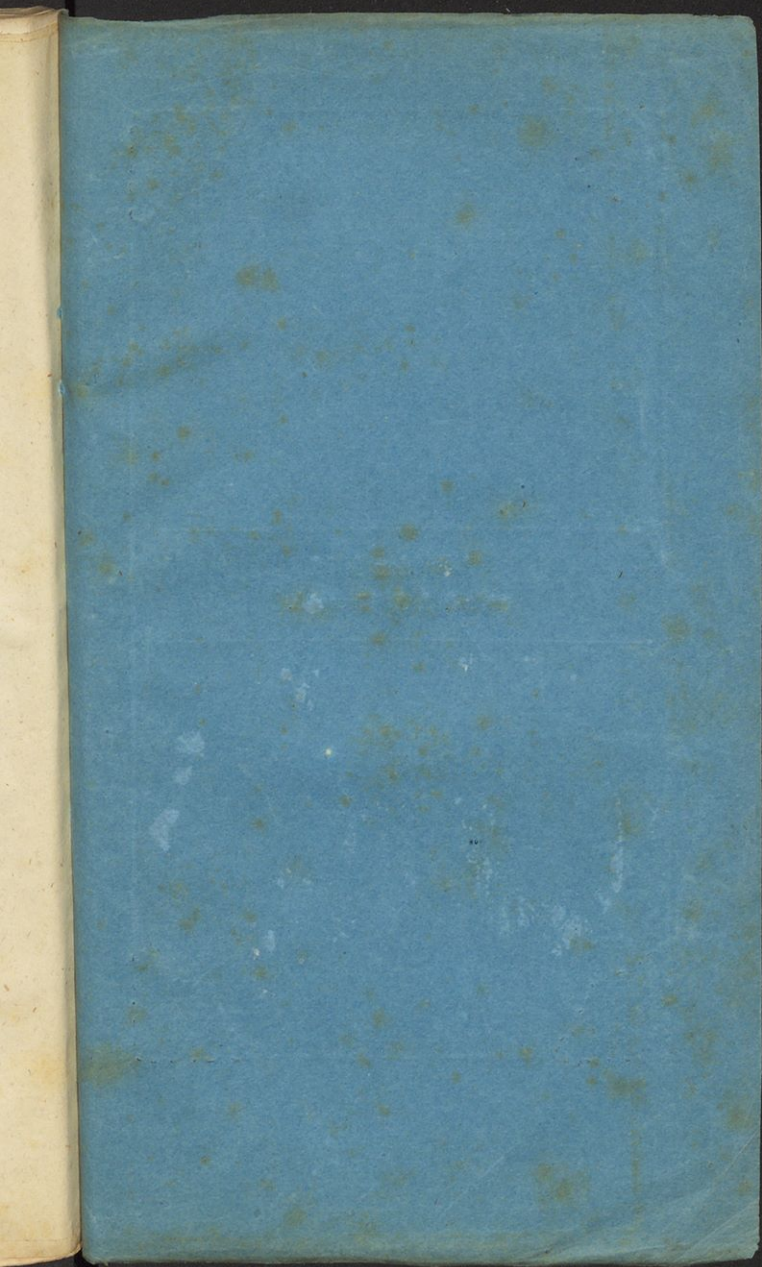
Fig. 4.

Fig. 3.

634.38 + 638.2 (023)

V Gradeu 1851
natisnil J. A Kienreich.

